

Immaculada Bel Fuentes

Economia Submergida: Comparativa Internacional

TREBALL DE FI DE GRAU

Grau d'Economia

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Reus 2016

Introducció	3
1. Economia submergida	4
1.1. Concepte	4
1.2. Causes i efectes	5
1.3. Estimació de l'economia submergida	6
2. Economia submergida a la Unió Europea	8
2.1. Situació actual	8
2.2. Evolució	10
3. Economia submergida i sistema impositiu	13
3.1. Relació amb el sistema impositiu	14
4. Economia submergida i el mercat de treball	16
4.1. Relació amb la taxa d'ocupació	16
4.2. Relació amb la taxa d'atur	18
5. Economia submergida i corrupció	19
6. Economia submergida i intervenció estatal	20
6.1. Despesa en protecció social	21
6.2. Indicadors mundials de govern	22
7. Mesures aplicades per reduir l'economia submergida	27
8. Conclusions	30
9. Bibliografia	33
10. Índex de figures	35
Annexos	36
Annex I: Economia Submergida (%) sobre el PIB. 1999-2013	37
Annex II: Valor absolut i relatiu economia submergida. Any 2013.	38
Annex III: Evolució Anual PIB zona euro. Anys 1996-2015.	39
Annex IV: Despesa total per habitant en protecció social. Anys 2002-2013	40
Annex V: Indicadors de Qualitat Institucional	41

Introducció

Aquest Treball de Fi de Grau consisteix en fer un anàlisi i estudi de l'economia submergida. Concretament, es tracta de fer una comparativa a nivell de la Unió Europea per veure com aquest fenomen afecta als diferents països que la conformen.

L'economia submergida es tracta d'un problema que comporta una gran preocupació a la majoria de països, per la seva existència, quantificació i forma de detectar-la; ja que, els efectes que se'n deriven són molt negatius per a l'economia del país, tant des d'un punt de vista macroeconòmic com microeconòmic.

Cuidar nens o ancians, professors particulars, taxistes no oficials... En definitiva, persones que no cotitzen ni paguen impostos de cap tipus (IRPF, IVA,...), que cobren en negre ocultant així l'activitat econòmica. Aquestes són algunes de les situacions que ens trobem en el nostre dia a dia i que ens resulten molt pròximes i poc rellevants.

Malauradament, el fet d'ocultar activitats econòmiques impedeix tenir una visió real de la vertadera situació de l'economia i això pot arribar a influir a la presa de decisions polítiques; fent-la més complexa i menys acurada. A la vegada, també afecta a la recaptació de l'Estat, fet que comporta una penalització sobre el finançament dels serveis públics.

D'entrada podem dir que el volum d' activitats econòmiques no declarades no és una variable fàcil de quantificar ni tampoc expressar d'una forma exacta degut al seu caràcter ocult. Es tracta d'una feina realment complexa.

La intenció del treball és analitzar i reflectir els problemes que suposa el treball no declarat per a l'economia del país. A través d'una extensa bibliografia, es pretén conèixer detalladament el concepte d'economia submergida, com s'estima el seu volum, quins són els seus orígens i perquè les empreses i treballadors en segons quines situacions opten per no declarar les activitats econòmiques que desenvolupen; com també analitzar les conseqüències que tot plegat comporta, tant per a qui ho practica com per al conjunt del país. A més a més, també es pretén estudiar el comportament i l'evolució que ha seguit en els darrers anys.

Al llarg del cos del treball s'analitzarà la relació que existeix entre el volum de l'economia submergida dels diferents països i tres variables diferents. Aquestes són la carga impositiva, el mercat de treball i la corrupció.

A priori totes tres semblen estar força relacionades amb l'economia submergida; així doncs, s'intentarà comprovar si aquesta relació realment existeix. Per acabar, s'analitzarà com influeix la intervenció estatal, on s'estudiarà la qualitat institucional sobre el volum d'economia submergida i també la despesa en protecció social.

Finalment, es donaran possibles mesures de polítiques públiques per eradicar i lluitar contra el treball no declarat com també polítiques ja aplicades en alguns països de la Unió Europea.

1. Economia submergida

1.1. Concepte

En primer lloc, és important conèixer i detallar el concepte d'economia submergida. Existeixen diferents definicions d'autors diversos. Aquest treball s'ha basat en la definició emesa per la OCDE¹. Aquesta considera economia submergida aquelles activitats econòmiques que són productives i relativament legals (si es compleixen certs estàndards o regulacions locals), però que són amagades d'una forma intencionada de les autoritats públiques (Jiménez, 2013).

L'objectiu que es persegueix no declarant alguna activitat econòmica és evitar el pagament d'impostos (directes i indirectes), evitar el pagament de les cotitzacions a la Seguretat Social, evitar alguns procediments administratius; com registrar-se com a proveïdor de serveis o formalitzar una relació d'ocupació. Altres motius que incentiven a no declarar són per tal d'evitar complir normes laborals i certs mínims legals com puguin ser el salari mínim, el número màxim d'hores treballades o estàndards de seguretat i salut (Círculo de Empresarios, 2010).

Així doncs, des del moment en que una activitat és ocultada de forma total o bé parcial, i no es compleixen les obligacions tributàries o laborals es converteix en una activitat irregular o submergida.

¹ Sigles corresponents a *Organització per a la Cooperació i el Desenvolupament Econòmic*, fundada el 1961, agrupa 34 països, i el seu objectiu és promoure polítiques que milloren el benestar econòmic i social.

En línia amb aquesta definició, cal remarcar que dins l'economia submergida no s'inclouen les activitats il·legals o delictives, tals com el contraban, el tràfic de drogues, la prostitució...

1.2. Causes i efectes

Segons el diccionari econòmic *Expansión* els col·lectius de treballadors que més participen en activitats submergides són els següents (Hernández, 2016):

- Treballadors ocupats: es tracta de treballadors que desenvolupen un lloc de treball en l'economia declarada i un altre en l'economia clandestina.
- Persones inactives: estudiants, ames de casa i jubilats anticipats, els quals no tenen oportunitat per treballar al mercat laboral.
- Parats: hi ha qui cobra un subsidi de desocupació i no el vol perdre, o bé d'altres que per a la seva subsistència han d'acceptar treballar en activitats submergides.
- Immigrants sense papers: per la seva pròpia situació no poden incorporar-se a un lloc de treball de l'economia regular.

Quan a les empreses; segons una publicació al diari La Razón són les corporacions grans les que evadeixen un major volum d'euros. Concretament l'any 2010, els inspectors d'Hisenda van calcular que un 71,8% sobre el total del frau espanyol corresponia a grans empreses. No obstant, el nombre de petites empreses que opta per no declarar activitats és més elevat. Segons el president de la Fundació d'Estudis Financers (FEF), Juan Carlos Ureta "algunes d'aquestes no podrien sobreviure si no estessin fora de la legalitat" (Peña, 2013).

Són diverses les causes que impulsen a aquests col·lectius a contribuir en activitats submergides. Tot seguit, es detallen els més importants segons l'economista F. Schneider (Schneider, 2000).

- La forta càrrega fiscal i contribucions a la Seguretat Social, ja que a major taxes impositives més gran serà l'incentiu a treballar en l'economia submergida.
- L'intens flux migratori, restriccions laborals per als estrangers en el món laboral que els impulsa a treballar "en negre".

- Una regulació excessiva i desbordant; nombre de lleis i requisits com poden ser llicències, regulacions del mercat laboral, barreres comercials². Tot plegat augmenta el cost de treballar en l'economia regular i impulsa a treballar de forma oculta de les autoritats.
- La falta d'ètica que molts cops impulsa a actuar al marge de la llei. Si la població considera que els seus impostos es gasten d'una forma ineficient tindran menys incentius a contribuir en el finançament del sector públic.

Encara que un treball no declarat suposa un lloc de treball remunerat per a aquell qui el practica, no té una naturalesa legal, ja que es desenvolupa fora del reglament laboral; per tant, no s'inclou com un treball regular. D'aquesta manera els efectes i conseqüències que se'n deriven són les següents (Servei d'Ocupació de Catalunya, 2012):

- A nivell macroeconòmic; el treball no declarat repercuteix directament sobre les finances públiques, ja que els governs no reben les contribucions fiscals dels treballadors submergits. Això suposa, una reducció de la qualitat dels bens i serveis públics i a la vegada un augment del deute públic.
- L'existència d'economia submergida afecta a la medició d'agregats macroeconòmics. Aquest fet afecta i distorsiona les polítiques i decisions econòmiques del país³.
- Afecta negativament al sistema de la Seguretat Social, ja que es deixen de rebre contribucions de les persones que no declaren el seu treball. A més es produeixen distorsions en el mercat laboral amb llocs de treball precaris i falta de cobertura social per als treballadors; accentuant problemes d'equitat.
- A nivell microeconòmic; l'economia submergida repercuteix sobre la competitivitat dels treballadors i també sobre la competitivitat de les empreses, ja que les que compleixen amb les obligacions laborals legals es poden trobar amb situació de desavantatge degut a uns costos laborals més elevats.

1.3. Estimació de l'economia submergida

Per poder fer una comparativa internacional de l'economia submergida és necessària una mesura homogènia per a tots els països. No obstant, mesurar aquesta variable és complicat i molts cops acaba sent subjectiu. Això provoca que moltes estimacions

² El model de Johnson, Kaufmann i Andrei Shleifer (1997) demostra que els governs haurien de reduir les regulacions, aplicacions de lleis i reglaments per tal de reduir l'economia submergida.

³ Pot sobreestimar-se l'índex d'atur i la inflació, com també subestimar-se el PIB, els ingressos nacionals, l'índex de consum i d'estalvi.

referents a l'economia submergida d'un país siguin imperfectes (Jiménez i Martínez - Pardo, 2013).

Seguint la classificació del *Círculo de Empresarios* (2010) existeixen diferents mètodes per quantificar el volum del treball no declarat. Aquests es classifiquen en mètodes directes i mètodes indirectes. Tot seguit s'explicaran en que consisteixen cadascun d'aquests.

Mètodes directes

Els mètodes d'estimació directa intenten determinar el volum d'economia submergida per mitjà d'enquestes i qüestionaris. Es basen en la consulta directa als propis agents econòmics, això provoca alguns inconvenients, com la subjectivitat que hi ha en les preguntes dels qüestionaris, la falta de cooperació dels propis enquestats i la dificultat de seleccionar una mostra representativa ja que la informació que s'obté no és global sinó que només és una proporció del total no declarat.

Mètodes indirectes o d'indicador

Aquests tipus de mètodes tenen una perspectiva més macroeconòmica. Es caracteritzen per analitzar les diferències existents entre el que es considera normal en una economia i el que és realment observat respecte a la despesa, ocupació i ús dels diners.

Alguns dels mètodes indirectes més utilitzats són els següents:

- La discrepància entre les estadístiques nacionals de renda i despeses

El PIB pot mesurar-se per tres vies (producció, renda o despesa). Suposadament l'estimació final del PIB seguint qualsevol d'aquestes tres vies hauria de ser la mateixa. No obstant, existeixen certes discrepàncies entre aquestes mesures, aquest fet donaria origen a una forma de mesurar l'economia submergida.

- La discrepància entre la població activa real i la població activa oficial

Aquest mètode es basa en l'anàlisi de les xifres de la població activa. D'aquesta manera, un descens de població activa en l'economia oficial pot ser considerat un

senyal d'augment de l'activitat submergida ja que la població activa es suposa constant⁴.

Aquest mètodes descrits es basen únicament en un sol indicador o aspecte de l'economia submergida. No obstant, aquesta està afectada al mateix temps per la producció, el mercat laboral i el mercat del diner. Per aquest motiu, alguns analistes utilitzen el mètode MIMIC el qual no només està compost per un únic indicador.

- Mètode MIMIC (*Multiple Indicators Multiple Cause*)

Està compostat per dues parts. Per una banda, el model de medició, que relaciona la variable observada amb els indicadors observats. Per altra banda, és un model de les equacions estructurals que especifica les relacions causals entre la variable no observada i la causal (pressió fiscal, regulació estatal o de la renda, etc.). Mitjançant aquest mètode, s'observa la dependència estructural de l'economia submergida de variables que poden ser importants per a la seva evolució i volum futur.

Moltes de les investigacions relacionades amb economia submergida utilitzen els mètodes indirectes. Els càlculs per mitjà del mètode MIMIC han permès obtenir mesures homogènies que faciliten les comparatives internacionals. No obstant, gran part de les estimacions realitzades s'han de considerar com una aproximació i no pas com una mesura exacta (Schneider, 2000).

2. Economia submergida a la Unió Europea

L'economia submergida és una situació que afecta a la majoria de països a nivell mundial. És per això que en aquest punt s'analitzarà la situació actual dels països que conformen la Unió Europea en referència al volum de l'economia submergida i l'evolució que aquests han seguit en els darrers anys.

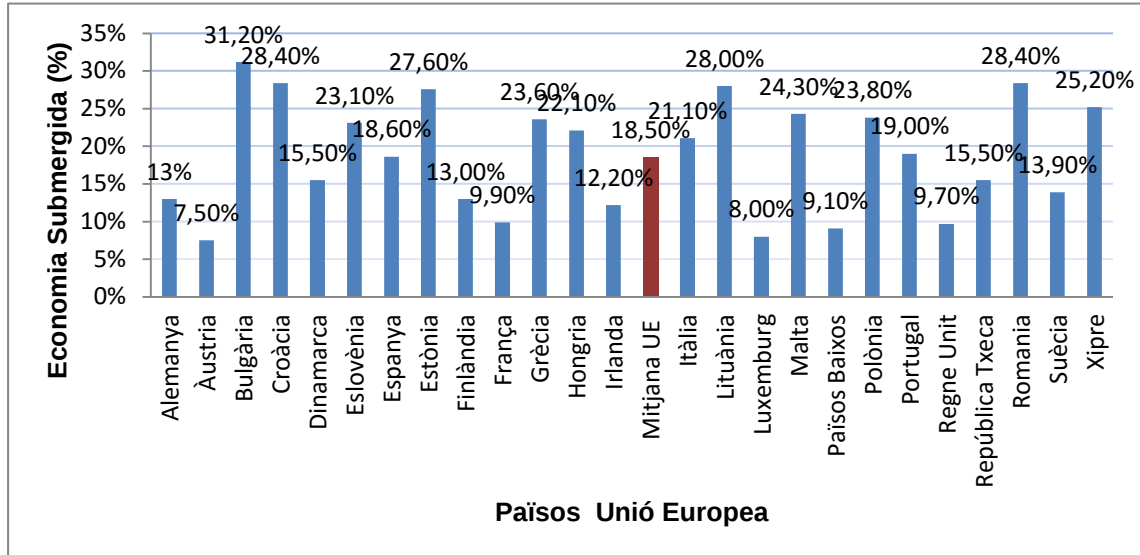
2.1. Situació actual

Per tal de realitzar la comparativa internacional és precís conèixer com afecta aquest fenomen als diferents països. Per fer-ho, ens basarem amb l'estudi realitzat pel professor Schneider al 2013 (Schneider et al, 2013).

⁴ La crítica d'aquest indicador és que el desens de la població activa pot ser originat per altres causes. A més, pot ser que individus que estan ocupats en l'economia oficial també treballin com a treballadors submergits.

Tot seguit podem apreciar, un gràfic on es recull la proporció d'economia submergida sobre el PIB l'any 2013. A l'annex I es pot trobar un quadre resum que recull les dades relatives per a l'interval 1999-2013 per als diferents països de la Unió Europea.

Figura 1: Economia Submergida sobre el PIB. Any 2013. Països UE.

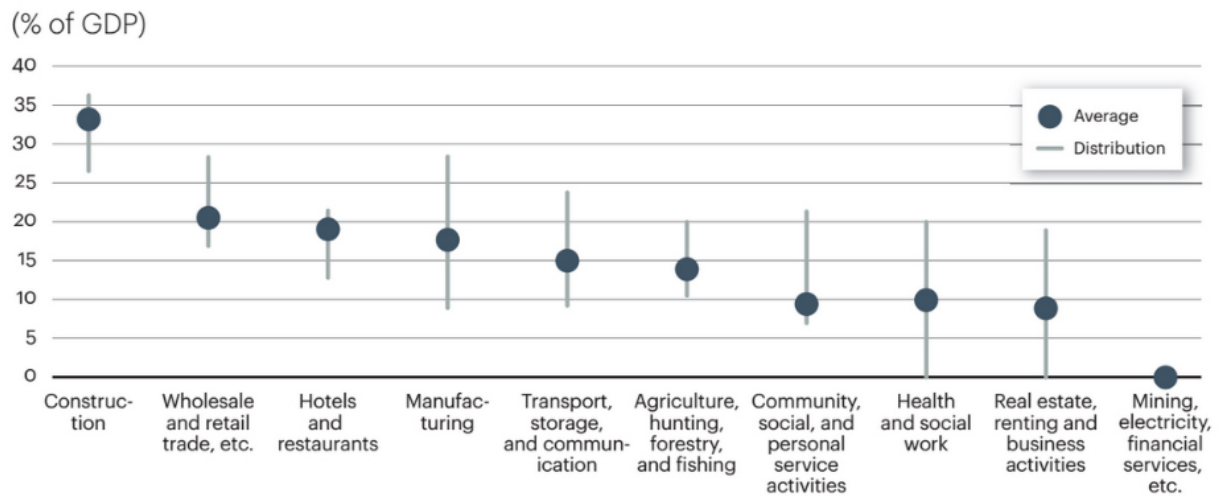

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades Scheneider (2013).

L'economia submergida de mitjana a la Unió Europea, en termes relatius, equival al 18,5% de l'activitat europea. Gairebé, dos terços del volum estimat es concentra en els cinc majors països europeus; Alemanya, França, Itàlia, Regne Unit i Espanya en termes absoluts. (Aquests valors es poden comprovar a l'Annex II). No obstant, si ho comparem en termes relatius (Figura 1); respecte el PIB, en els països de l'Est, és molt més elevat. En països com Bulgària, Croàcia, Lituània i Estònia, la mida d'economia irregular ronda entorn el 30% del PIB. Àustria i França tenen els nivells més baixos, del 7,5% i 9,90% respectivament, sobre el PIB. Cal afegir que aquest gràfic només recull els països de la Unió Europea. Si tinguéssim en compte tots els europeus Suïssa amb un 8% també és dels països amb termes relatius d'economia submergida més baixa.

Si ens centrem en quins són els sectors que es veuen més afectats per aquest fenomen, les conclusions que es poden apreciar a través de la Figura 2 són que el sector elèctric i els serveis financers, aquells sectors més regulats els quals es basen en contractes molt formals entre proveïdor i client, són els que tenen uns nivells d'economia submergida menors. En canvi, la construcció; històricament un dels sectors més exposats a l'economia submergida, el sector manufacturer i les vendes al majorista i minorista són els sectors amb les xifres més elevades d'economia no declarada (Sánchez, 2015).

Figura 2: Distribució per sectors de l'Economia Submergida.

Font: Sánchez, C. (2015). *El confidencial*.

2.2. Evolució

En termes generals, es podria dir que l'evolució a nivell mundial de l'economia submergida en els diferents països segueix una tendència bastant similar al llarg de l'última dècada. Des de l'any 2.000, l'estimació de l'economia submergida, en termes relatius, s'ha anat reduint lleugerament.

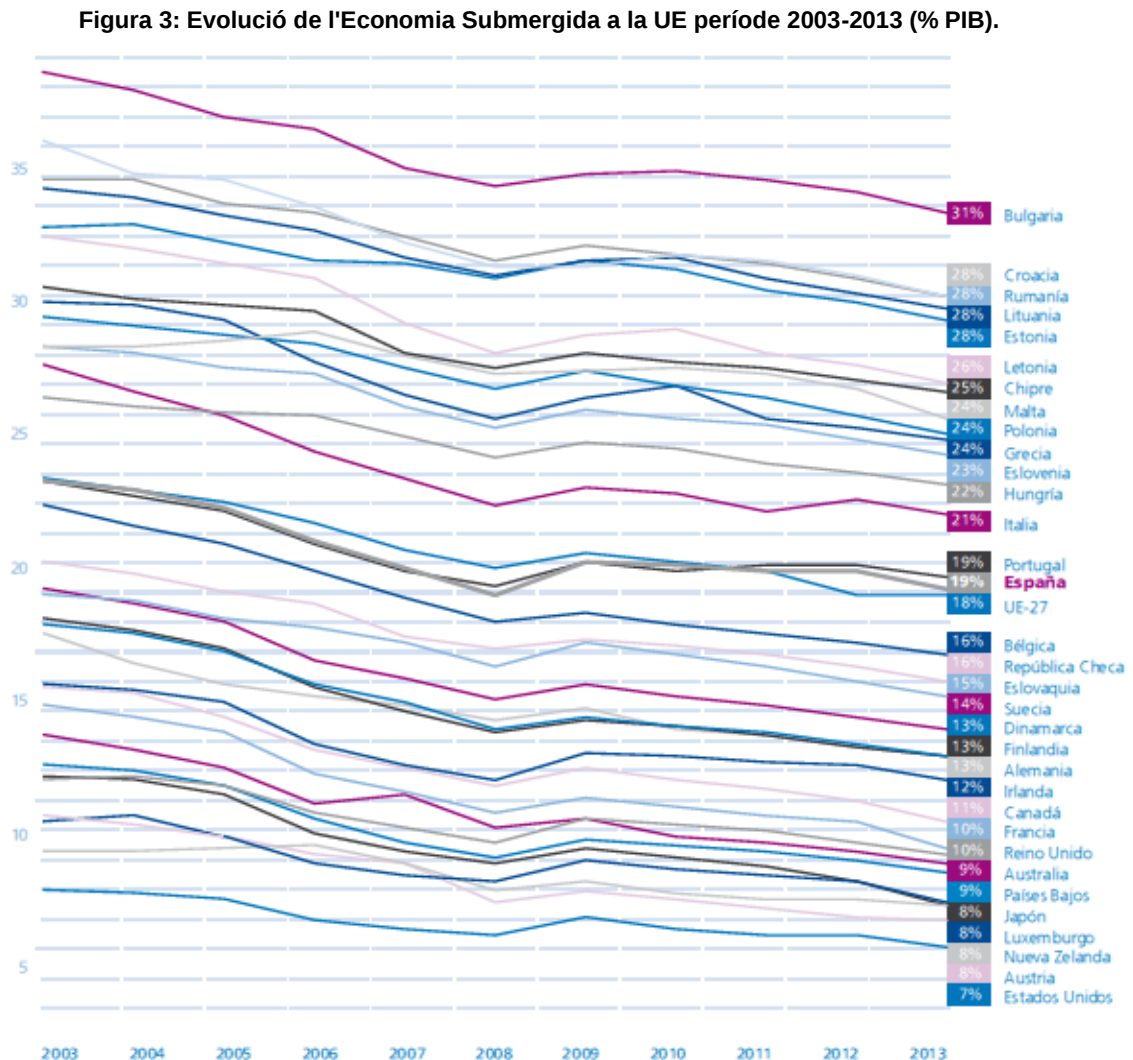
No obstant, aquesta tendència a la baixa es va veure afectada arran de l'inici de la crisi econòmica mundial. L'increment d'atur, el descens dels ingressos i la incertesa sobre el futur, entre d'altres factors, van servir com incentius per als individus per a no declarar algunes activitats econòmiques. Així doncs, entre l'any 2008-2009 es veu un increment del percentatge d'economia submergida. No obstant, l'increment que es percep en les dades i gràfics que més avall es mostren no és gaire pronunciat. (CEOE, 2012).

Actualment l'economia submergida es situa en el punt més baix dels darrers deu anys. La mitja europea ha passat de 22,4% del PIB l'any 2003 fins al 18,5% al 2013. Cal remarcar que es distribueix de forma diferent per diferents estats membres, d'aquesta manera, s'aprecien clares diferències en el volum d'economia submergida entre nord-sud i est-oest. (García, 2015).

Fins l'any 2008 s'havia produït paulatinament una disminució de la presència de l'economia submergida respecte el PIB de tots els països. L'any 2009 es va produir un ascens dels percentatges d'economia submergida sobre el PIB. No obstant, a partir

d'aquest any 2009 s'han mantingut lleugerament en forma decreixent fins als nivells actuals. Aquesta tendència s'observa en el següent gràfic, corresponent a la Figura 3.

En el cas concret d' Espanya, la tendència que segueix és la mateixa que per al conjunt de la Unió Europea, tots els països segueixen el mateix comportament descendent, a excepció de l'any 2009. Es pot apreciar una disminució des de l'any 2003 amb uns valors relatius que rondaven pel 22,2 % respecte el PIB. El nivell d'economia submergida és superior a Itàlia que a Espanya en proporció amb el PIB de cada país i al mateix temps podem indicar que la proporció d'economia encoberta respecte el PIB espanyol es manté per sobre els valors d'Àustria, Holanda, França i Regne Unit.

Font: Randstad. Informe anual sobre la flexibilidad laboral y el empleo 2014.

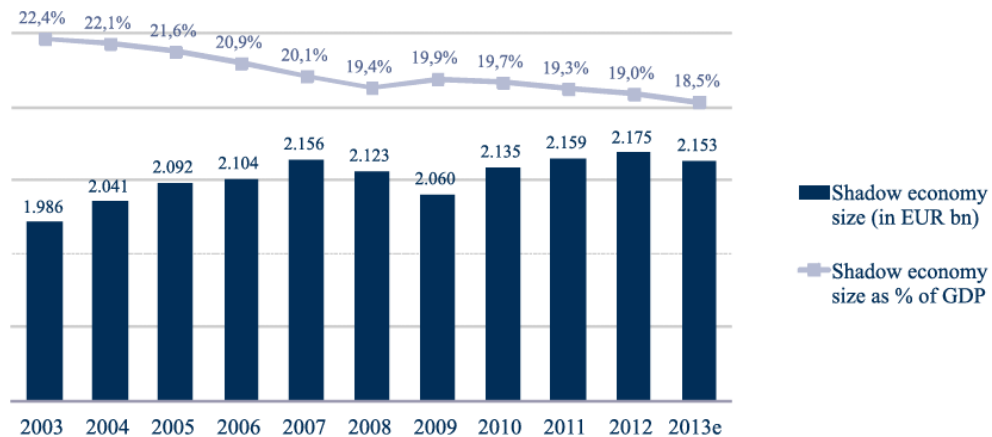
Per poder apreciar millor els resultats del gràfic anterior, a la Figura 4 es pot percebre l'evolució de la proporció del volum d'economia submergida sobre el PIB i el volum total analitzat en milions d'euros⁵.

Aquest gràfic ens permet verificar que l'economia submergida en termes absoluts, ha seguit una tendència creixent durant el període 2003-2008. No obstant, ho ha fet en una proporció inferior del que ha augmentat el PIB⁶. Tot plegat, comporta que el pes de l'economia no declarada sobre el PIB segueixi una tendència descendent.

L'any 2009 ens permet apreciar al gràfic l'impacte de la crisi econòmica. Mentre que en termes absoluts l'economia submergida es va reduir lleugerament, en termes relatius en canvi va suposar un augment d'un 0,5% aproximadament. Això s'explica amb el fet que el PIB en termes absoluts va patir un descens més pronunciat que el volum d'economia submergida.

És a partir del 2010 quan s'observa una lleugera recuperació de l'economia (Annex III) i el volum d'activitats econòmiques no declarades torna a veure's incrementat.

Figura 4: El desenvolupament de l'economia submergida a la UE.

Font: Jiménez, A. et al (2013). Fundación de Estudios Financieros. *La Economía Sumergida en España*.

⁵ El professor Jordi García Viña ha contrastat aquesta informació amb el Informe Visa.

⁶ El creixement del PIB fou d'un 23,4% mentre que el creixement de l'economia submergida fou d'un 7,9%.

Cal assenyalar que aquest gràfic fou elaborat a partir de dades de la UE-27 i a més es van tenir en compte dades referents a Noruega, Suïssa i Turquia. Per obtenir els resultats van emprar el mètode MIMIC.

Per concloure aquest punt podem dir que tot i que l'economia submergida segueix una tendència i evolució similars entre els diferents països de la Unió Europea, existeix una diferència considerable quan al volum present en cada país. Per aquest motiu, els següents punts tractaran de trobar i evidenciar aquestes diferències; fent un estudi i anàlisi sobre quina relació existeix entre l'economia submergida i tres factors que d'entrada semblen estar estretament relacionats amb el treball no declarat: la carga impositiva, el mercat de treball i la corrupció.

3. Economia submergida i sistema impositiu

La primera variable a analitzar és la carga impositiva. Com hem vist en el primer punt del treball, una forta càrrega fiscal incentiva als treballadors i les empreses a treballar en l'economia submergida.

L'economia submergida té una greu repercussió sobre la recaptació fiscal, com també sobre la inversió en bens públics ja que redueix la quantitat d'ingressos estatals. Així doncs, una reducció important de l'economia submergida comportaria un increment significatiu dels ingressos tributaris i tot plegat suposaria una millor qualitat dels bens i serveis públics (Schneider i Enste, 2000).

En aquest punt s'estudiarà l'efecte que té el sistema impositiu sobre els diferents països que conformen la Unió Europea. A priori, una hipòtesi que es formula és que aquells països que presenten una major carga fiscal tindrien uns majors incentius a participar en treballs no declarats.

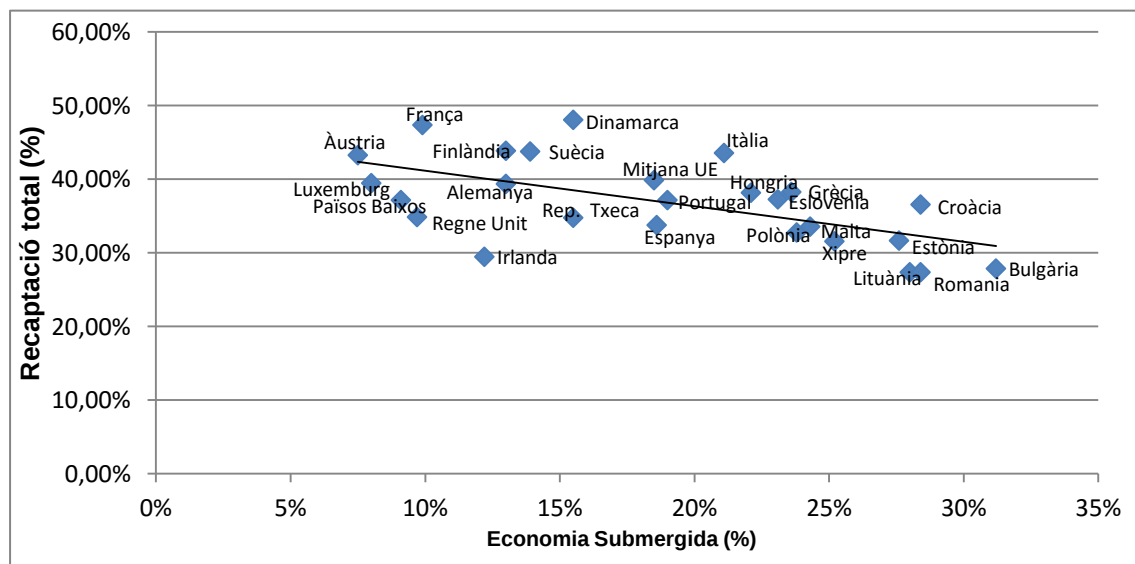
3.1. Relació amb el sistema impositiu

Aquest punt es basa amb un estudi realitzat l'any 2014 pel professor Sardà amb la col·laboració de Tècnics del Ministeri d'Hisenda (Gestha) on es tenen en compte els impostos totals respecte el PIB (en %), els impostos directes i els indirectes dins de la recaptació total.

La Figura 5 ens mostra la relació existent entre la recaptació total i l'economia submergida, recull la informació relativa per als països que conformen la UE, amb dades relatives a l'any 2013.

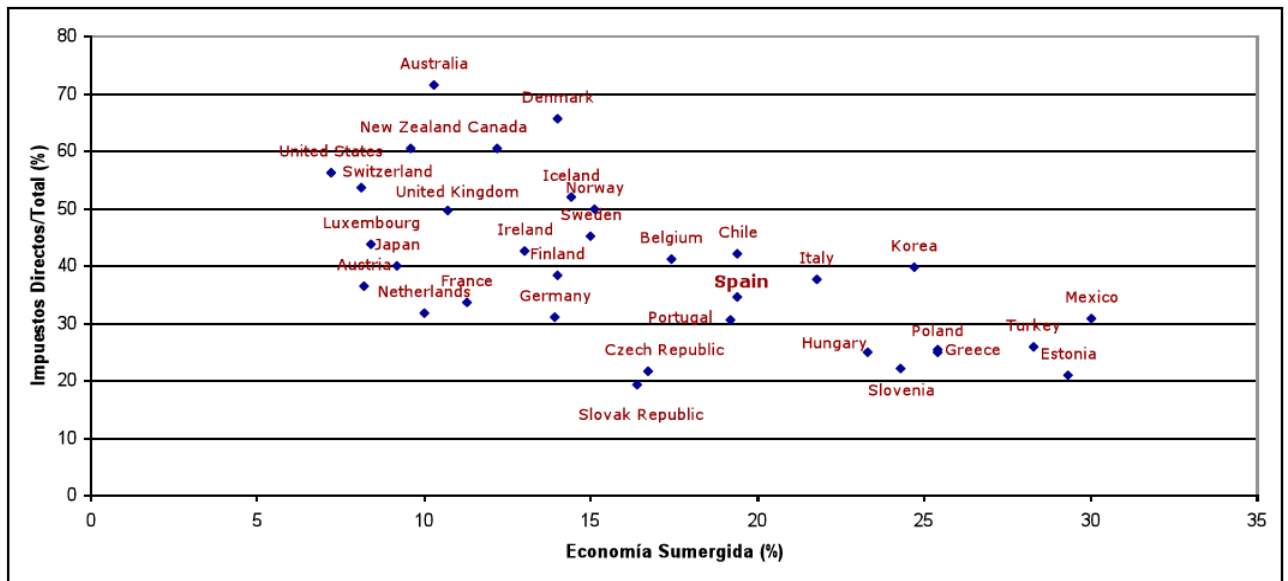
La línia general que segueix aquest primer gràfic és que els països amb una major carga fiscal presenten uns nivells d'economia submergida més baixos o relativament moderats al que d'entrada s'esperava, així doncs, no podem afirmar que uns tipus impositius elevats estiguin associats a nivells d'economia submergida elevats. Països com Dinamarca, Suècia, Bèlgica, Àustria amb percentatges dels impostos totals respecte el PIB força elevats, mostren uns nivells d'economia submergida (%) més baixos. Si ho comparem amb Estònia, Grècia, Polònia, aquests tenen una carga fiscal més reduïda però en canvi la proporció d'economia submergida és més elevada.

Figura 5: Relació entre el percentatge d'impostos totals i el percentatge d'economia submergida. Any 2013. Països UE.

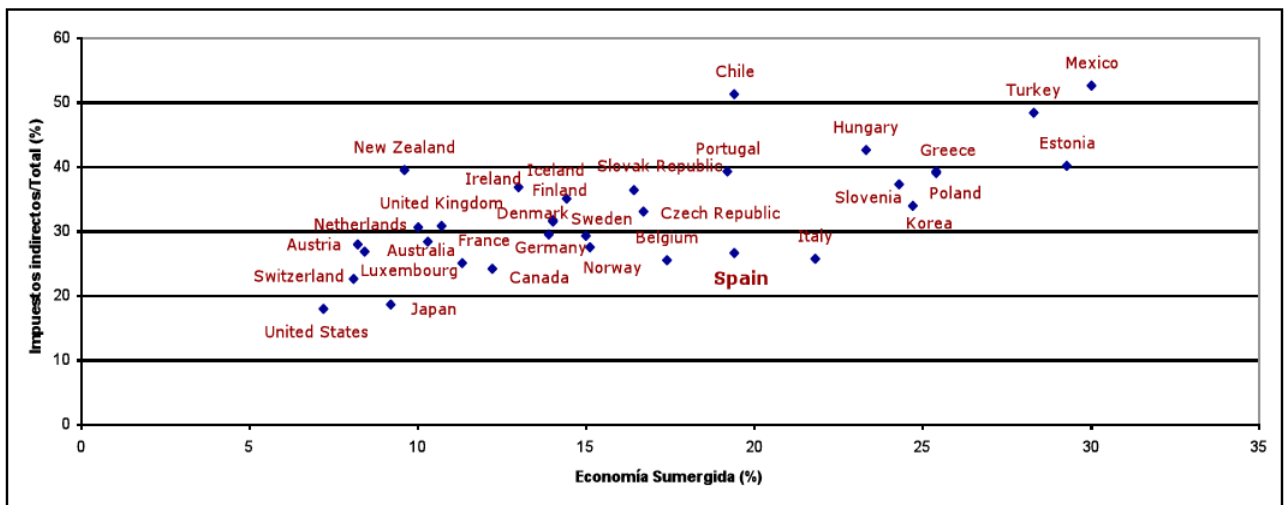
Font: Elaboració pròpia a partir de la recaptació total per impostos 2013 extreta de l'Eurostat i el volum d'economia submergida calculat per Schneider, F. (2013).

Figura 6: Relació entre la recaptació per impostos directes i el percentatge d'economia submergida. Any 2010. Països OCDE

Font: Sardà, J. (2014). *La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis.*

Figura 7: Relació entre la recaptació per impostos indirectes i el percentatge d'economia submergida. Any 2010. Països OCDE.

Font: Sardà, J. (2014). *La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis.*

Aquesta última figura 7 compleix amb la hipòtesi que s'havia fet a priori. En el cas dels impostos indirectes existeix una relació directa amb l'economia submergida. S'observa com amb un percentatge superior d'impostos indirectes, major és el percentatge d'economia submergida del país.

Les conclusions que es poden extreure si analitzem detingudament els gràfics anteriors podem dir que els resultats que s'observen no són del tot clars. Sembla que realment existeixi una relació entre la carga impositiva i l'economia submergida, no obstant, la relació entre aquestes dues variables depèn del tipus d'impostos.

El que sí que es pot afirmar és que els països més desenvolupats són els que tenen una carga fiscal més elevada, i presenten un volum d'economia submergida més baix que aquells països menys desenvolupats amb unes cargues fiscals més baixes.

4. Economia submergida i el mercat de treball

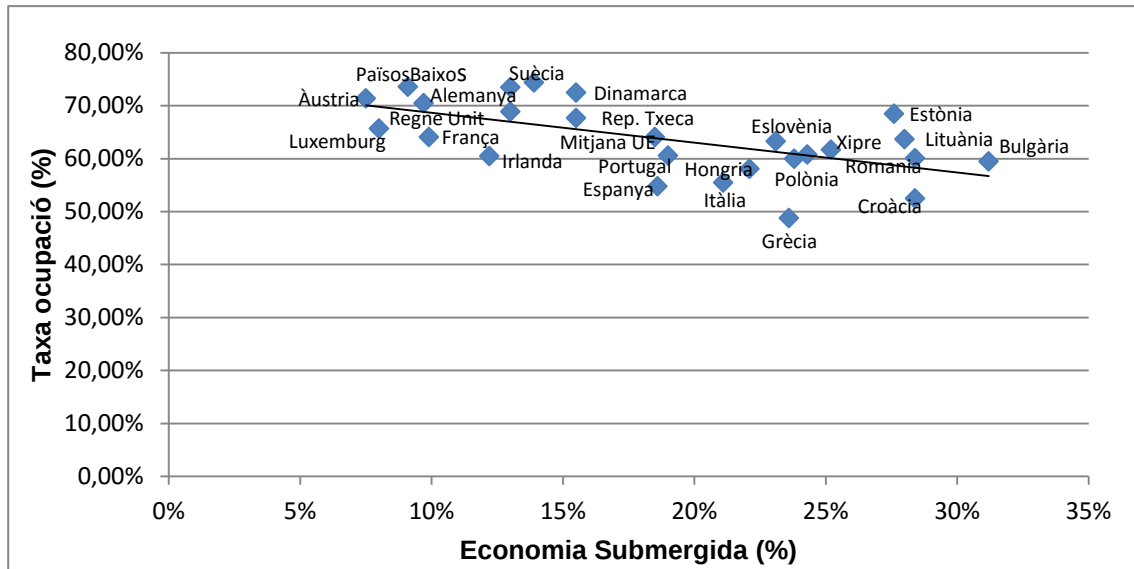
Un factor interessant a tractar és la situació del mercat de treball dels diferents països de la Unió Europea. Per analitzar la relació que existeix entre l'economia submergida i la situació laboral del país es consideraran les variables següents: taxa d'atur, taxa d'atur de llarga durada (sobre el total de desocupats), taxa d'ocupació i taxa d'ocupació parcial (sobre el total d'ocupats).

D'entrada, s'espera una relació directa entre aquestes variables i el treball no declarat. En els dos subapartats que segueixen podem observar aquestes relacions mitjançant una regressió lineal.

4.1. Relació amb la taxa d'ocupació

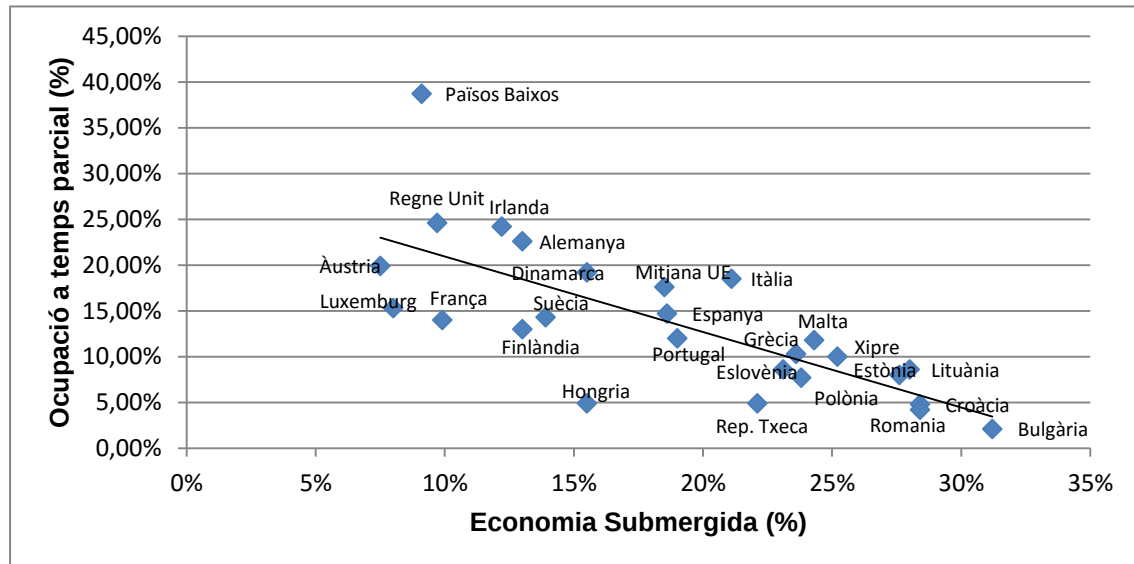
Tot seguit es mostren els gràfics de dispersió on es relaciona l'economia submergida amb la taxa d'ocupació per als diferents països de la Unió Europea. L'any escollit de referència és el 2013 ja que és l'últim any del qual es poden aconseguir dades relatives a l'economia submergida calculades pel professor F. Scheneider.

Figura 8: Relació entre la taxa d'ocupació i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de la taxa d'ocupació 2013 extreta de l'Eurostat i el volum d'economia submergida calculat per Schneider, F. (2013).

Figura 9: Relació entre la taxa d'ocupació a temps parcial i l'economia submergida. Any 2013 Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de la taxa d'ocupació a temps parcial 2013 extreta de l'OCDE i el volum d'economia submergida calculat per Schneider, F. (2013).

Observant els dos gràfics anteriors podem afirmar que per als països amb unes taxes d'ocupació més elevades, els nivells d'economia submergida sobre el PIB són més baixos que no pas en aquells països on les taxes d'ocupació són més reduïdes.

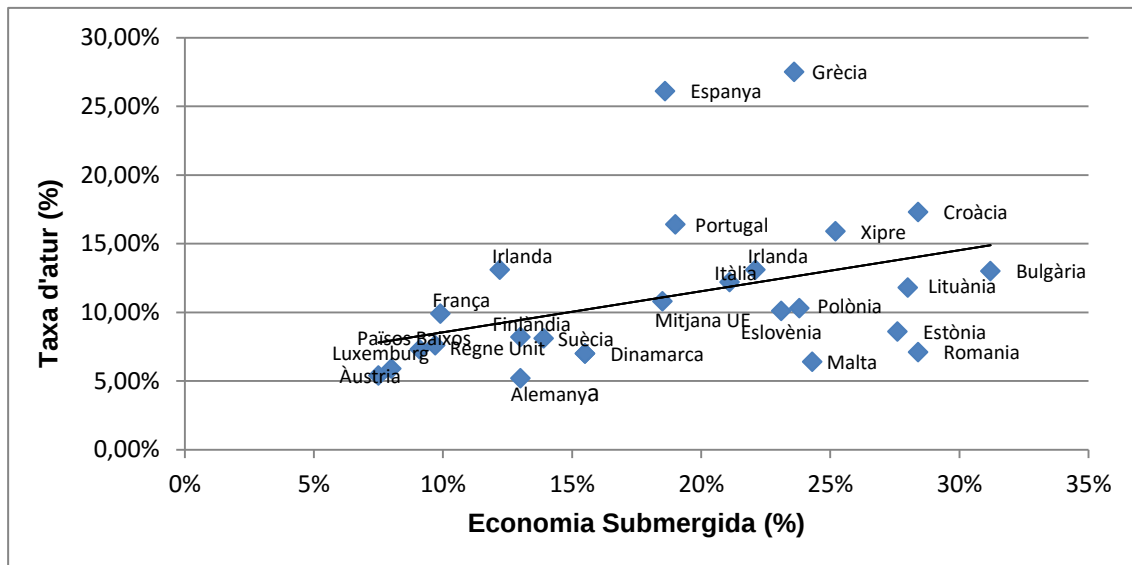
Així doncs, països com Països Baixos, Regne Unit, Àustria o Alemanya són els països amb unes taxes d'ocupació més elevades a la Unió Europea, mentre que, els països de l'Est europeu presenten unes taxes d'ocupació més baixes i a la vegada són els països que opten més per treballs no declarats en relació amb el PIB.

4.2. Relació amb la taxa d'atur

En aquest apartat es relaciona l'economia submergida amb la taxa d'atur del país en qüestió, com també es fa la relació amb la taxa d'atur de llarga durada (més de 12 mesos).

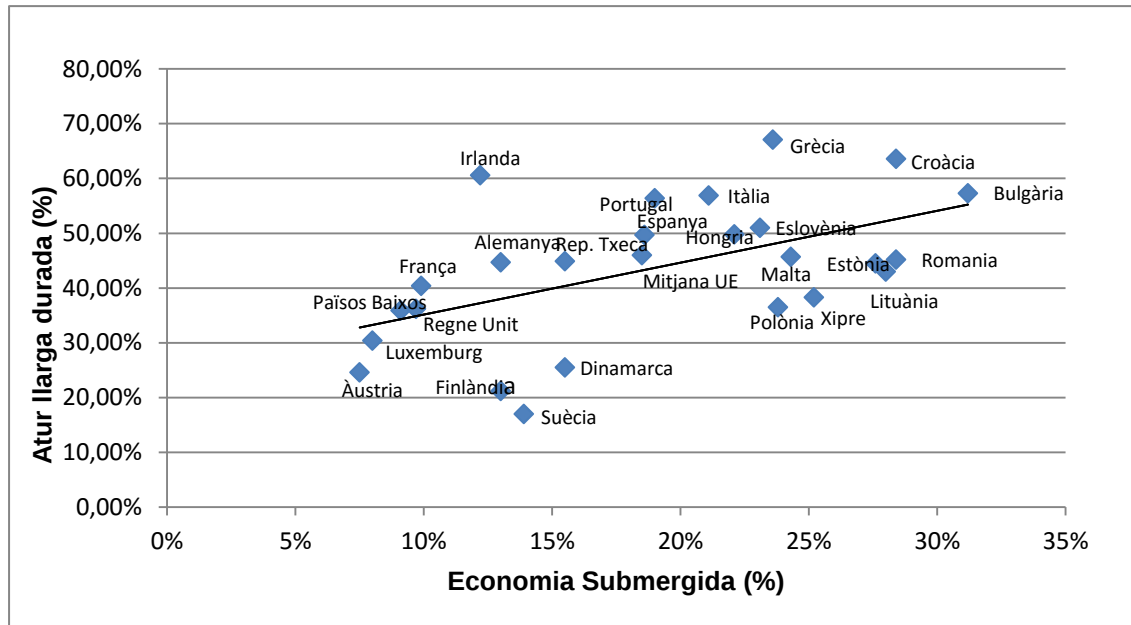
En aquest cas, seguint la línia de l'apartat anterior, les conclusions que es poden extreure són les previstes des d'un principi. Es pot afirmar que la taxa d'atur manté una relació directa amb l'economia submergida. A major volum d'atur, major és el percentatge de treball no declarat sobre el PIB. (Figures 10 i 11)

Figura 10: Relació entre la taxa d'atur i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de la taxa d'atur 2013 extreta de l'Eurostat i el volum d'economia submergida calculat per Schneider, F. (2013).

Figura 11: Relació entre l'atur de llarga durada i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de la taxa d'atur de llarga durada extreta de l'OCDE i el volum d'economia submergida calculat per Schneider, F. (2013).

5. Economia submergida i corrupció

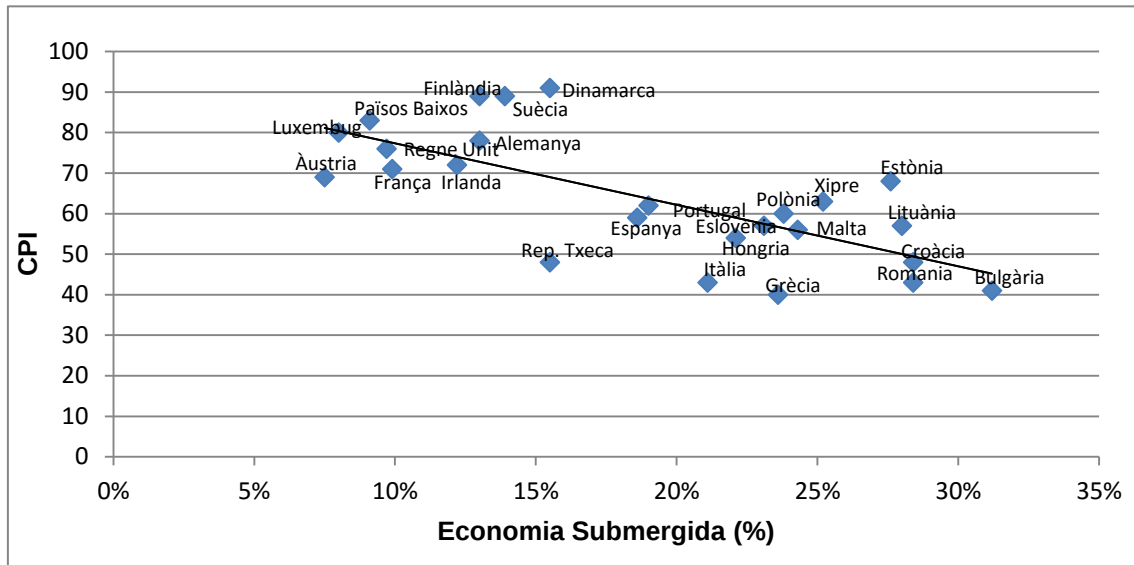
En aquest punt tractarem l'última variable a analitzar; la corrupció, actualment un dels problemes més importants a nivell mundial. S'analitzarà la relació que existeix entre el nivell de corrupció i l'economia submergida.

D'aquesta manera, per tal de poder acceptar o refutar la hipòtesi "A major nivell de corrupció major nivell d'economia submergida", s'utilitza l'Índex de Percepció de la Corrupció (CPI) de l'any 2013 calculat per la Transparència Internacional. Aquest indicador es basa en les percepcions de la corrupció del sector públic i està elaborat també a partir de 14 enquestes d'opinió a experts. El CPI, puntua els països en una escala del 0 al 100. Quant més proper a 100, els nivells de percepció de la corrupció són baixos; mentre que com més proper a 0, indica que es percep uns nivells elevats de corrupció.

En definitiva, ho podríem entendre com, quan més proper a 100 menys corrupte i quan més proper a 0 més corrupte. A la vegada, també ho podríem entendre com el nivell

de transparència d'un país doncs, per a un CPI baix, la percepció de la corrupció és major, mentre que un CPI elevat suposa una major transparència.

Figura 12: Relació entre la corrupció (CPI) i l'Economia Submergida. Any 2013. Països de la UE.

Font : Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de Transparency International i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

En aquest gràfic de dispersió podem apreciar el percentatge d'economia submergida (%) en funció de l'índex de corrupció (CPI) a l'any 2013. Cal assenyalar que manquen dades d'alguns països ja que no apareixen publicades al Transparency International.

La conclusió que s'extreu és que existeix una relació directa entre l'economia submergida i la corrupció. Així doncs, podem afirmar que a major transparència o menor corrupció hi ha menys economia submergida, mentre que per a una baixa transparència o per a uns nivells de CPI elevats, el volum d'economia submergida és major.

6. Economia submergida i intervenció estatal

L'informe sobre Flexibilitat en el treball 2014 publicat per l'Empresa de Treball Temporal Randstad exposa dues visions per lluitar contra l'economia submergida; en funció del tipus d'estat i govern de cada país. Per una part trobem les postures més liberals que són defensores d'una pressió tributària baixa, de la desregulació i d'una intervenció estatal mínima; mentre que per altra banda, estan les postures més

estructurals i repressives, aquelles que són partidàries d'una major regulació del mercat laboral, més protecció social i una major i eficient intervenció de l'estat.

Per tal de comprovar quina de les dues postures és més encertada, en els següents subapartats s'analitza la relació que hi ha entre la despesa en protecció social i tot seguit també es relaciona la qualitat del govern amb el volum d'economia del país. Així doncs, es comprovarà la relació que existeix entre el model d'estat i de govern amb el volum d'economia submergida.

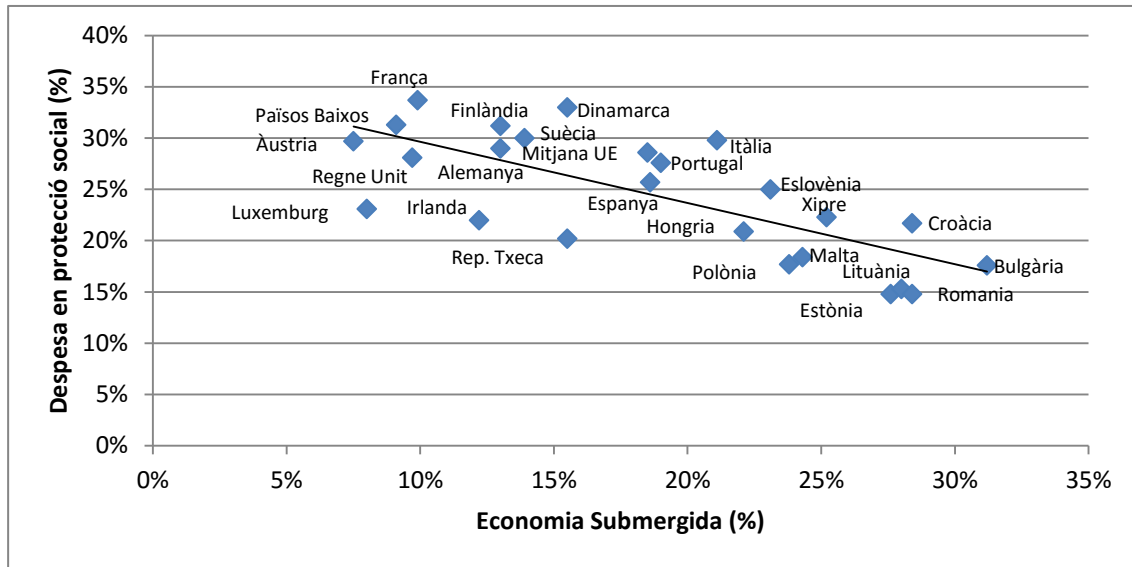
6.1. Despesa en protecció social

La Figura 13 recull la relació que hi ha entre la despesa en protecció social (com a % sobre el PIB) dels països i el volum d'economia submergida d'aquests. Les dades pertanyen a l'any 2013. A l'annex IV es recullen les dades en valors absoluts per habitant.

Segons l'Eurostat la despesa en protecció social està composta pels beneficis socials, els quals consisteixen en les transferències a les llars o a individus; els costos d'administració, que representen els costos imputats al règim de la seva gestió i administració; més altres despeses, que consisteixen en despeses diverses dels règims de protecció social (pagament de rendes de la propietat i altres). Cal afegir que aquesta despesa està calculada a preus corrents.

Les conclusions que ens permet extreure el gràfic de dispersió són contràries a la perspectiva dels governs liberals; ja que, en els països on es registra una despesa superior en protecció social, la presència de l'economia submergida és menor. Així doncs, una reglamentació apropiada i eficient permet un índex de treball no declarat més baix; a la vegada, podríem dir que s'observa una relació negativa entre la despesa pública i l'economia submergida, ja que aquells països amb una proporció de despesa en protecció social baixa presenten índex d'economia submergida més elevats.

Figura 13: Relació entre la despesa en protecció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de la despesa en protecció social sobre el PIB extreta de l'Eurostat i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

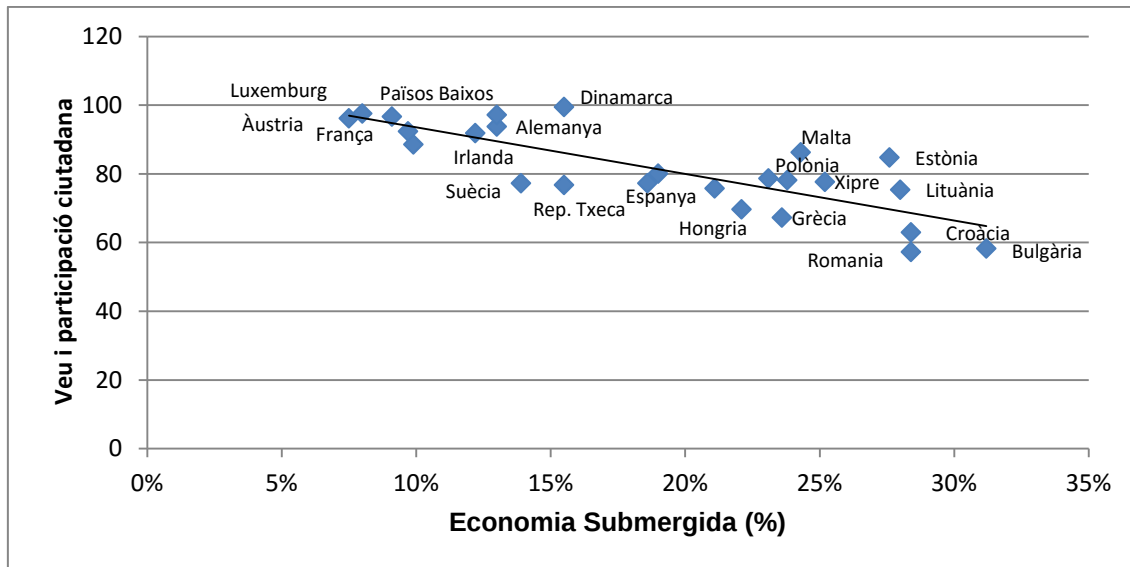
6.2. Indicadors mundials de govern

En aquest punt s'analitzen els indicadors mundials de govern (WGI). Consisteixen en un total de 6 indicadors de governabilitat diferents: veu i participació ciutadana, estabilitat política, efectivitat del govern, qualitat regulatòria, qualitat legal i control de la corrupció.

Es tracta d'un conjunt de dades d'investigació que recullen les opinions sobre la qualitat del govern proporcionades per un gran nombre d'empreses, ciutadans, experts, instituts d'investigació i grups de reflexió, tots ells enquestats.

Tot seguit es mostren els sis gràfics de dispersió referents a cada un dels indicadors de qualitat de govern relacionant-los amb l'economia submergida l'any 2013. Les dades pròpies de cada indicador s'han extret del World Bank i es tracta d'un rang que varia de 0 (el més baix) a 100 (el més elevat), sent els més propers a 100 els que tenen una percepció de qualitat major. A l'annex V es recull la taula de valors dels rangs de cada un dels indicadors.

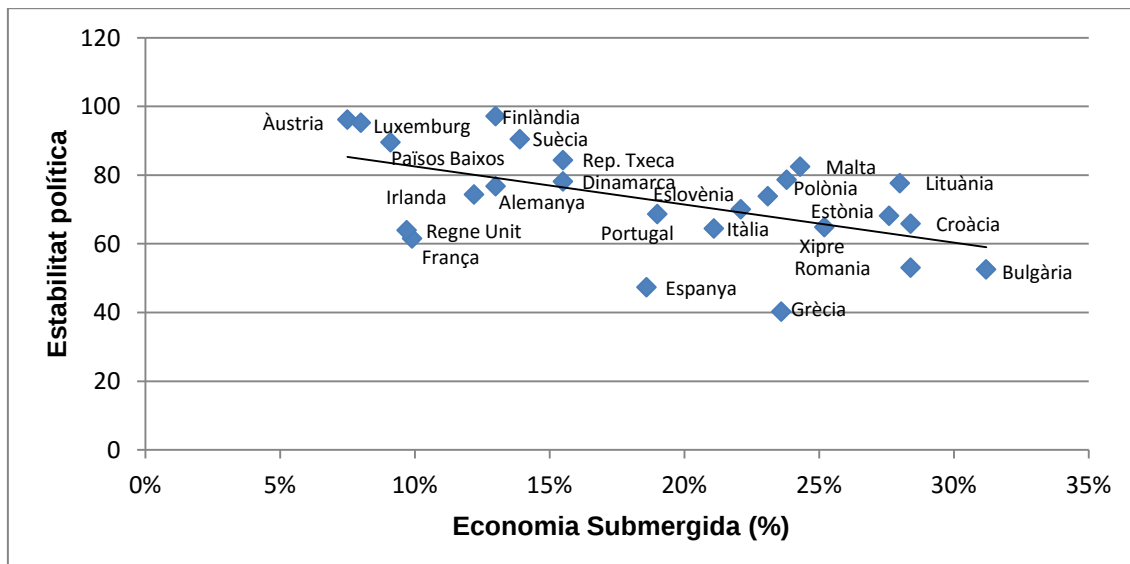
Figura 14: Relació entre l'indicador de veu i participació ciutadana i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

L'indicador de veu i participació ciutadana reflexa la percepció de la mesura en la que els ciutadans del país són capaços de participar en l'elecció del seu govern, així com, la llibertat d'expressió, la llibertat d'associació i mitjans de comunicació lliures.

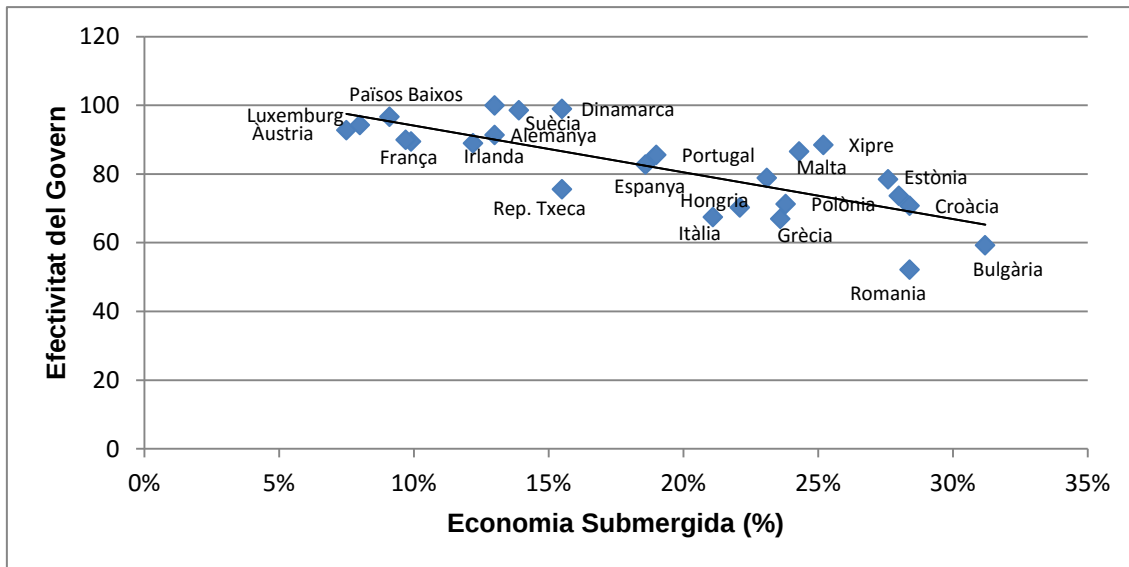
Figura 15: Relació entre l'indicador d'estabilitat política i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

L'indicador d'estabilitat política reflexa la percepció de la probabilitat d'inestabilitat política o la violència per motius polítics, aquest indicador també inclou el terrorisme.

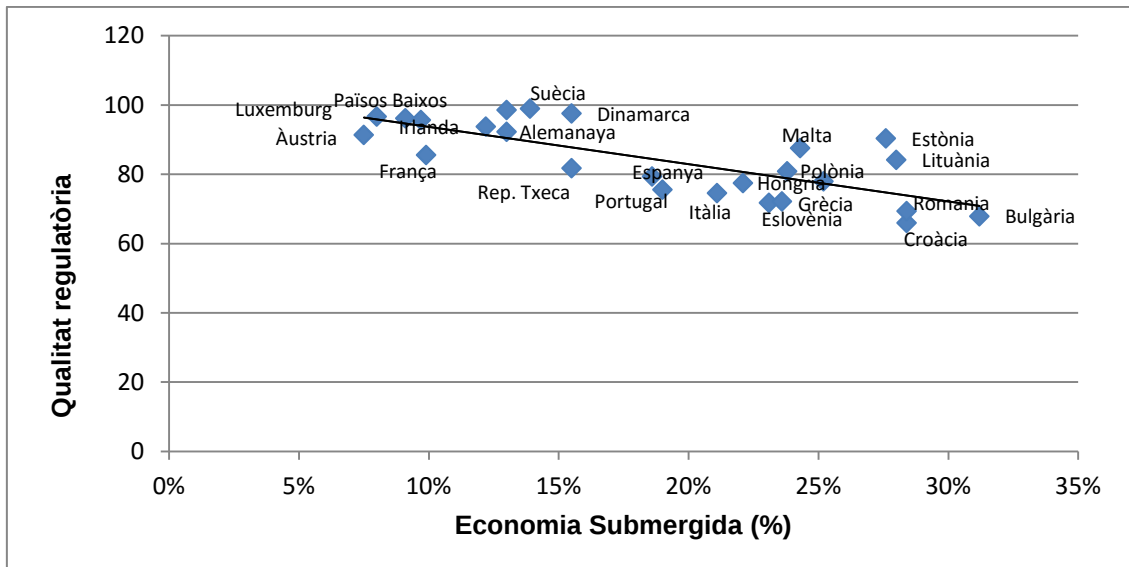
Figura 16: Relació entre l'indicador d'efectivitat del govern i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

Aquest indicador d'efectivitat reflexa la percepció de qualitat dels serveis públics, la qualitat de l'administració pública i el grau de la seva independència amb pressions polítiques.

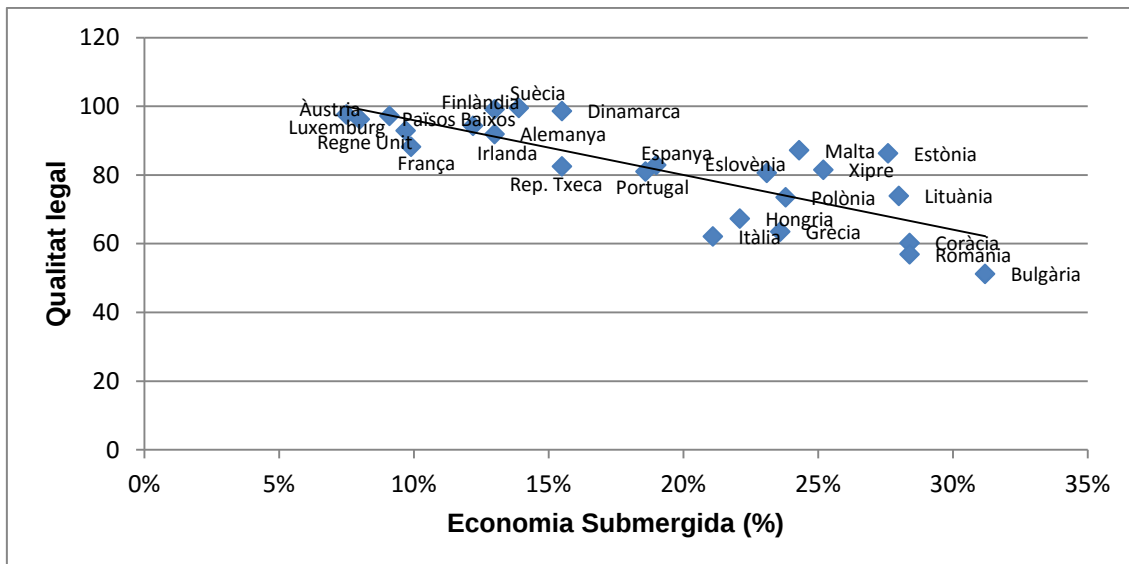
Figura 17: Relació entre l'indicador de qualitat regulatòria i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

L'indicador de qualitat regulatòria reflexa la percepció de la capacitat del govern per formular i aplicar polítiques i reglamentacions encertades que permeten i promouen el desenvolupament del sector privat.

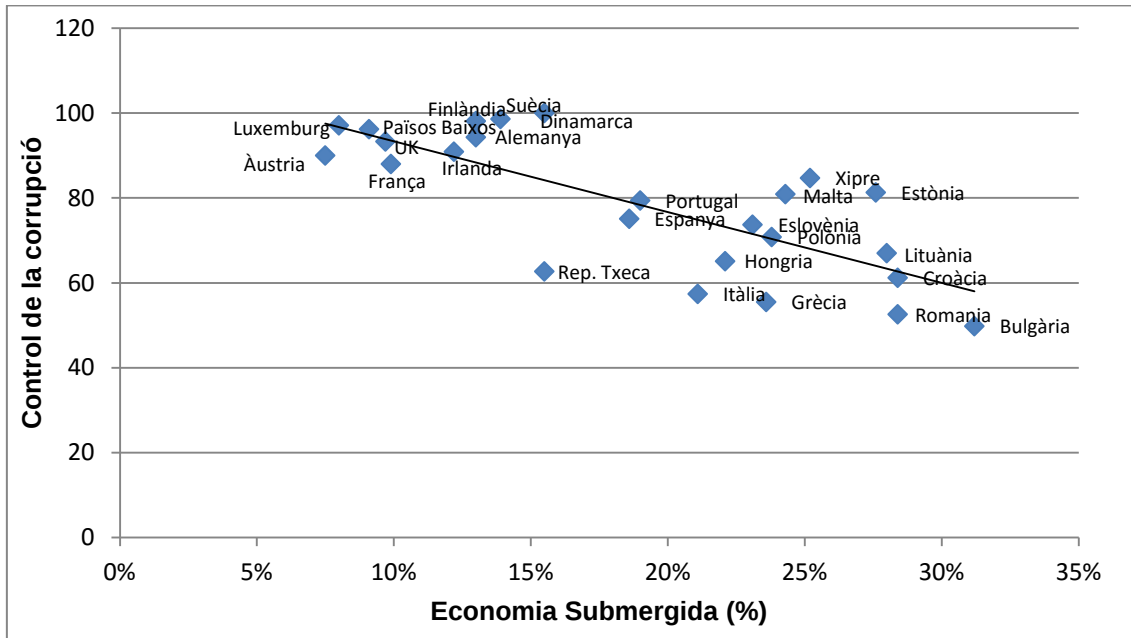
Figura 18: Relació entre l'indicador de qualitat legal i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

La qualitat legal la percepció que tenen els agents sobre la qualitat en l'execució de contractes, drets de propietat, policia i tribunals, així com la probabilitat de crim i violència.

Figura 19: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes del Banc Mundial i el volum d'economia submergida sobre el PIB de Schneider, F. (2013).

L'últim indicador reflexa la percepció que tenen els agents sobre el poder que exerceix el sector públic per al benefici privat; el control que es destina per a frenar o bé evitar accions corruptes.

Les conclusions que ens permeten extreure aquests sis indicadors de qualitat són clares. Els gràfics ens permeten evidenciar que aquells països que disposen d'uns índex de qualitat institucional elevats, presenten nivells d'economia submergida inferiors. Fet que comporta, nivells de qualitat de vida superiors.

Dominen en els rangs més elevats països com Luxemburg, Països Baixos, Països Nòrdics; mentre que, els països de l'Est, presenten uns índex de qualitat més baixos i elevats nivells d'activitats no declarades.

En definitiva, podem afirmar que la qualitat del govern influeix en el fet d'haver més o menys economia submergida en un país. Així doncs, elevats nivells d'economia submergida poden ser deguts a uns menors nivells de benestar social, de regulació, d'efectivitat i estabilitat política.

Tot plegat ens permet concloure que per tal de poder reduir o bé evitar que s'ocultin activitats econòmiques sembla ser més adient optar per postures més estructurals, com ja s'ha dit al principi d'aquest punt, són aquelles partidàries d'una major regulació, més protecció social i una major i eficient intervenció de l'estat.

7. Mesures aplicades per reduir l'economia submergida

L'economia submergida és un fenomen que afecta a la majoria de països. Com ja hem vist, els seus efectes i conseqüències són diversos i afecten tant al conjunt del país com a les empreses i treballadors. Per aquest motiu, es necessita trobar les solucions més adequades i efectives per tal d'eradicar o bé limitar les seves conseqüències negatives. En aquest punt s'exposaran quines mesures s'empren per tal de reduir-la.

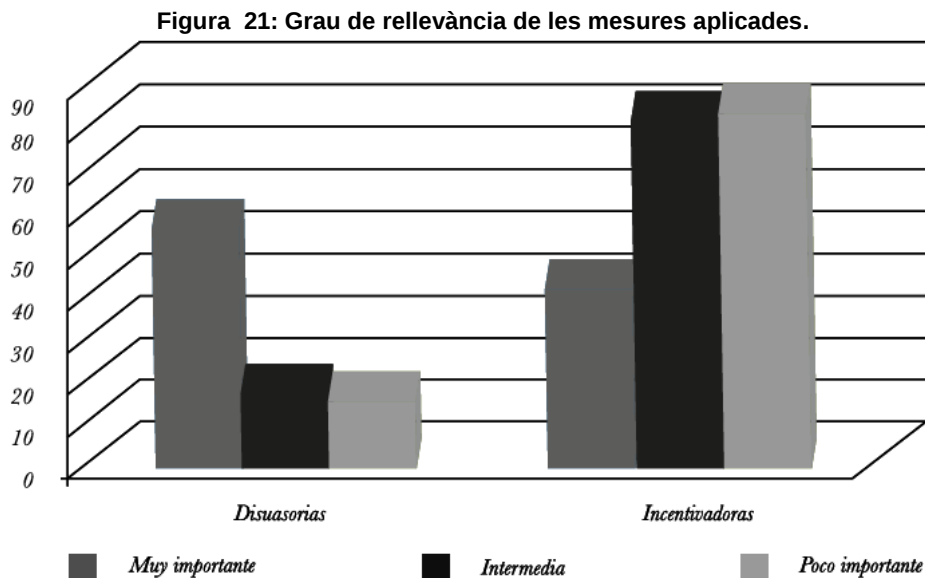
Segons l'informe de Eurofound (2013), les mesures per tal de reduir l'economia submergida poden ser de dos tipus: dissuasòries, que es basen en la detecció i penalització per incompliment, i les incentivadores, que intenten afavorir al treball declarat, amb un major compromís social. En la següent taula es desglossen aquestes mesures (García, 2015):

Figura 20: Mesures aplicades per reduir l'economia submergida.

Mesures	Tipus	Actuacions
Dissuasòries	Detecció	Comprovació, intercanvi de dades i cooperació.
	Sancions	Millora de l'efectivitat de les sancions de les inspeccions.
		Augment de les sancions per evasió fiscal.
		Força penalització per incompliments.
Incentivadores	Preventiu	Simplificació del compliment.
		Ús d'eines tecnològiques.
		Incentius fiscals.
		Transició cap a l'autoocupació.
		Nous tipus de treball.
		Desenvolupament de microempreses.
	Curatiu	Vals de serveis. (Incentius al comprador)
		Impostos directes focalitzats. (Incentius al comprador)
		Divulgació voluntària. (Incentius al venedor)
		Assessorament empresarial. (Incentius al venedor)
	Foment de compromís	Promoció del treball declarat.
		Educació.
		Justícia processal.
		Justícia redistributiva.

Font : García, J. (2015) *Economía sumergida y relaciones laborales en Europa*.

Segons un estudi realitzat per García (2015), on es comprova el grau d'eficàcia dels diferents tipus de mesures aplicades per lluitar contra l'economia submergida, les mesures dissuasòries són les més importants, al contrari de les incentivadores, que són poc rellevants. Tot seguit, es pot observar la figura 21 on es recull el grau de rellevància de les mesures aplicades. Es pot apreciar que les dissuasòries tenen un grau de rellevància "Molt important" més elevat que no pas les incentivadores.

Font: García J. (2015). *Economía sumergida y relaciones laborales en Europa*

Des de l' inici de la recessió econòmica, les mesures dissuasòries segueixen sent àmpliament utilitzades i són més eficaces que les mesures polítiques preventives, curatives o de foment del compromís. A més, han incrementat les mesures aplicades en comparació als anys anteriors a la crisi econòmica (Eurofound, 2013).

En els darrers anys s'han impulsat més de 150 mesures normatives aplicades per diferents països amb l'objectiu de reduir les activitats no declarades. Tot seguit es detallen algunes de les mesures que han adoptat alguns països de la Unió Europea des de l'inici de la recessió.

- Establir sancions que castigui d'una manera contundent casos d'ocultació. A més de les sancions monetàries o penals, hi ha altres mesures eficaces adoptades com per exemple en el cas d'Itàlia el "Decreto Bersani". Aquest permet al govern tancar temporalment una empresa o comerç que faci venda al públic si deixa d'emetre el corresponent rebut tres vegades en cinc anys.

- Limitar el pagament en efectiu. Segons el professor Schneider un augment del 10% en el pagament realitzat per mitjans electrònics pot portar a una disminució de l'economia submergida en un 5%. L'import màxim per pagar en efectiu a l'estat espanyol és de 2.500 euros.
- Difusió pública dels noms de persones o empreses que han comès modalitats més greus de frau fiscal; respectant la presumpció d'innocència. Al Regne Unit és el que es coneix com a política de *name and shame*.
- En el cas concret de l'IVA existeix la possibilitat d'aplicar la regla d'inversió del subjecte passiu. En lloc de ser el venedor qui està obligat a fer la liquidació de l'impost, és qui compra el bé o rep el servei. S'ha d'assenyalat, que per tal de realitzar la inversió de subjecte passiu, és necessari que el destinatari dels bens o serveis sigui un empresari o professional.
- Obligar a fer servir màquines registradores en negocis que són intensius en diners en efectiu. Aquesta obligació està aplicada a Suècia des de l'any 2010. Aquestes disposen d'una caixa negra connectada a la caixa registradora i tan sols l'Agència Tributària Sueca té accés a la informació registrada a la caixa negra.
- Introduir deduccions fiscals per certes activitats. Suècia, Dinamarca i Alemanya han introduït deduccions i subsidis per als compradors de serveis domèstics (neteja, obres i reparacions, babysitting...).

Aquest només és un recull d'algunes de les mesures adoptades per alguns països de la Unió Europea, extretes del document Eurofound 2013. Existeixen molts més exemples de polítiques emprades des del començament de la crisi econòmica, com campanyes de conscienciació, canvis legislatius, amnisties fiscals...

Tal com hem vist en l'apartat 2.2. la tendència que segueix el volum d'economia submergida en termes relatius és una disminució any rere any, això ho podríem relacionar amb les mesures que s'han pres en els diferents països. Tot i així, els elevats nivells d'economia submergida en alguns països porta a reflexionar si els mètodes emprats són els adequats.

8. Conclusions

Una vegada finalitzat el treball es poden extreure un seguit de conclusions que tot seguit es recullen i detallen.

En primer lloc, podem dir que l'economia submergida és un problema que ha estat sempre present; ja sigui en major o menor volum, en tots els països. No obstant, en els darrers anys; degut a la crisi econòmica, ha cobrat especial rellevància donat les xifres que ha assolit. Es tracta d'un fenomen realment complex de quantificar. Aquesta complexitat es pot comprovar d'entrada amb la quantitat i diversitat de mètodes d'estimació que hi ha. Cadascun d'ells presenta els seus avantatges i inconvenients. Això provoca que els resultats puguin variar segons el mètode emprat per al càlcul, no és tracta doncs d'una mesura exacta, sinó d'una aproximació. Els més utilitzats són els mètodes indirectes. Particularment, el mètode MIMIC és un dels més eficients ja que utilitza múltiples variables.

En segon lloc, les conseqüències que se'n deriven perjudiquen al funcionament de l'economia. Provoca problemes de desigualtat entre els treballadors i les empreses; com també, una visió distorsionada de la situació real de l'economia. Repercuteix sobre la capacitat recaptatòria, perjudicant el sistema de finançament i reduint la qualitat dels serveis públics.

Pel que fa a la situació actual entre els diferents països que conformen la Unió Europea, existeixen clares diferències entre nord - sud i est - oest. Els països amb nivells d'economia submergida més elevats en relació al PIB són els països de l'Est. Mentre que en els països del nord i centre europeu és on es registren els valors d'economia submergida en termes relatius més baixos.

Donat les diferències de volum present a cada país, s'ha realitzat una sèrie de relacions entre diferents factors i l'economia submergida. Això, ha permès comprovar de forma empírica què determina un volum elevat de treball no declarat.

Pel que fa a la carga impositiva, a priori semblava ser un determinant clau del volum d'economia submergida, no obstant, una vegada analitzats els diferents països de la Unió Europea, la conclusió no és tan clara, ja que depèn del tipus d'impostos (directes o indirectes) que la relació sigui positiva o negativa. El que sí ens permet evidenciar és que els països amb majors càrregues fiscals presenten volums d'economia submergida

més baixos. Això es podria explicar amb l'eficiència en que l'estat utilitza la recaptació que rep. Per exemple, en el cas dels països nòrdics hi ha una elevada pressió fiscal però és on es registren volums més baixos de treball no declarat. Es tracta doncs, de països on els ingressos tributaris són utilitzats d'una manera més eficient i beneficiosa.

Tot i tenir unes cargues fiscals elevades, si els fons públics es destinen per a uns serveis de qualitat i s'utilitzen de forma eficient, la ciutadania gaudeix d'una major qualitat de vida i d'uns nivells de benestar social molt més elevats i això comporta que no tinguin tants incentius a no declarar.

En un entorn de crisi econòmica i dificultats pressupostàries públiques un bon funcionament del sistema tributari, amb una aportació justa i adequada, és necessari per mantenir l'Estat del benestar. S'hauria d'aconseguir augmentar els ingressos tributaris mitjançant un millor compliment de les obligacions fiscals abans que augmentar els impostos.

Quan al mercat de treball, s'ha relacionat la taxa d'ocupació i d'atur amb l'economia submergida. Els resultats obtinguts són els esperats des d'un principi. Així doncs, països com Àustria, Alemanya, Països Baixos, amb taxes d'ocupació molt elevades la població té menys incentius a no declarar activitats econòmiques. En canvi, països com Bulgària, Croàcia o Grècia, presenten unes taxes d'ocupació més baixes i són països on la economia submergida hi és més present. El mateix passa si ho relacionem amb la taxa d'atur; països amb majors taxes d'atur són els que presenten volums més elevats de treball no declarat.

La corrupció és un altre factor que s'ha relacionat amb l'economia submergida. S'observa com els països menys corruptes i per tant, més transparents, són els que no tenen tants incentius a no declarar.

Per altra banda, també s'ha analitzat la intervenció de l'Estat a partir de la despesa en protecció social i els índex de qualitat institucional. La conclusió que s'extreu és que els països amb uns governs més eficients, més intervencionistes i que permeten una participació ciutadana elevada, són els països més desenvolupats amb uns baixos índex d'economia submergida. Països amb uns governs que no aposten per beneficiar a les classes més desfavorides, amb uns graus de benestar social baixos, és on els ciutadans tenen més incentius a recórrer per treballs submergits.

Pel que fa a les mesures emprades per reduir el treball no declarat, les més eficients són les que es basen en la detecció i penalització per incompliment. Tot i així, si la

ciutadania percep que el govern no dedica a penes esforços per lluitar contra el frau les activitats submergides augmenten.

A més a més, en molts països existeix un problema de moralitat. Mentre que per a alguns països el fet de no pagar impostos no és un problema, per a altres és impensable. Si a aquestes conductes es suma que el propi govern, alts càrrecs polítics i empresaris protagonitzen casos de frau fiscal no ajuda ni incentiva a la ciutadania a declarar la totalitat de les seves activitats.

9. Bibliografia

Barbarini, S. et al. (2012). Turning Undeclared Domestic Work Around (TUDWA). Consulta: Març 2016, de Servei d'Ocupació de Catalunya. Lloc web: http://freref.eu/tudwa/docs/SOC_castellano_web.pdf

Confederación Española de Organizaciones Empresariales. (2012). La Economía Sumergida en España frente al resto de países desarrollados. Consulta: Abril 2016, de CEOE Lloc web: <http://www.cen7dias.es/BOLETINES/356/EconomiaSumergidaEspana.pdf>

Eurofound (2013), Tackling undeclared work in 27 European Union Member States and Norway: Approaches and measures since 2008, Eurofound, Dublin. Consulta: Juny 2016. Lloc web: http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1324en3.pdf

Eurostat. Total tax revenue by country, 1995-2014 (% of GDP). Consulta: Maig 2016. Base de dades: [http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Total_tax_revenue_by_country,_1995-2014_\(%25_of_GDP\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/File:Total_tax_revenue_by_country,_1995-2014_(%25_of_GDP).png)

Fernández Díaz, A. et al. (Septiembre 2010). *Implicaciones de la Economía Sumergida en España (Libro Marrón 2010)*. Consulta: Febrer 2016. Madrid: Círculo de Empresarios. Lloc web: http://perso.unifr.ch/derechopenal/assets/files/obrasportales/op_20150908_01.pdf

Garcia Viña, Jordi. (2015). *Economía sumergida y relaciones laborales en Europa*. Revista Latinoamericana de Derecho Social, Núm 21, pág. 31-59

Hernández Rubio, Carolina. (2016). *Economía Sumergida* . Expansión. Consulta: Març 2016. Lloc web: <http://www.expansion.com/diccionario-economico/economia-sumergida.html>

Jiménez Fernández, A., Martínez-Pardo del Valle, R. (2013). *La Economía Sumergida en España*. Consulta: Febrer 2016, de Fundación de Estudios Financieros. Lloc web: <http://www.fef.es/new/images/IEAF/pdf/DOCUMENTO%20DE%20TRABAJO%20N%C2%BA%204%20as.pdf>

LaRazón. (2011). Los inspectores de Hacienda calculan que las grandes empresas defraudan 42700 millones. Consulta: Maig 2016. Lloc web: http://www.larazon.es/historico/6474-gestha-calcula-que-las-grandes-empresas-defraudan-mas-de-42-700-millones-anuales-KLLA_RAZON_391562#.Ttt1CvwV8DaytKu

OCDE. Long-term unemployment rateTotal, % of unemployed. Consulta: Maig 2016. Base de dades: <https://data.oecd.org/unemp/long-term-unemployment-rate.htm>

OCDE. Part-time employment rateTotal, % of employment. Consulta: Maig 2016. Base de dades: <https://data.oecd.org/emp/part-time-employment-rate.htm>

Peña, J. (2013). La corrupción y la economía sumergida van de la mano en España. Consulta: Maig 2016. Lloc web: http://www.eldiario.es/economia/Ureta-economia-sumergida-calidad-institucional_0_152935043.html

Randstad. (2014). Informe anual sobre la flexibilidad laboral y el empleo. Lloc web: <http://www.randstad.es/tendencias360/Documents/informe-randstad-flexibility-2014.pdf>

Sánchez, C. (2015). La economía sumergida cae al nivel más bajo en una década al pinchar el ladrillo. Noticias de Economía. El Confidencial, http://www.elconfidencial.com/economia/2015-03-03/la-economia-sumergida-cae-al-nivel-mas-bajo-en-una-decada-por-el-pinchazo-del-ladrillo_720855/.

Sardà, J. (2014). La economía sumergida pasa factura. El avance del fraude en España durante la crisis. abril 2016, de Gestha i Fundació URV Lloc web: http://www.gestha.es/archivos/actualidad/2014/20140129_INFORME_LaEconomiaSumergidaPasaFactura.pdf

Schneider, F. i Enste, D. H. (2000). *Shadow Economies: Size, Causes and Consequences*. Consulta: Març 2016, de Journal of Economic Literature, vol. XXXVIII, 77-114. Lloc web: <http://www.economics.uni-linz.ac.at/members/Schneider/files/publications/JEL.pdf>

Schneider, F. (2013) Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013. Lloc web: http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2013/ShadEcEurope31_Jan2013.

Transparency International. Corruption Perceptions Index 2013. Consulta: Maig 2016. Base de dades: <http://www.transparency.org/cpi2013/results>.

World Bank. Worldwide Governance Indicators. Consulta: Juny 2016. Base de dades: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>

10. Índex de figures

<i>Figura 1: Economia Submergida sobre el PIB 2013. Països UE.....</i>	<i>9</i>
<i>Figura 2: Distribució per sectors de l'Economia Submergida.</i>	<i>10</i>
<i>Figura 3: Evolució de l'Economia Submergida a la UE període 2003-2013 (% PIB).....</i>	<i>11</i>
<i>Figura 4: El desenvolupament de l'economia submergida a la UE</i>	<i>12</i>
<i>Figura 5: Relació entre el percentatge d'impostos totals i el percentatge d'economia submergida.....</i>	<i>14</i>
<i>Figura 6: Relació entre la recaptació d'impostos directes i el percentatge d'economia submergida.....</i>	<i>15</i>
<i>Figura 7: Relació entre la recaptació per impostos indirectes i el percentatge d'economia submergida.....</i>	<i>15</i>
<i>Figura 8: Relació entre la taxa d'ocupació i l'economia submergida. Països de la UE. 2013</i>	<i>17</i>
<i>Figura 9: Relació entre la taxa d'ocupació parcial i l'economia submergida. Països de la UE.....</i>	<i>17</i>
<i>Figura 10: Relació entre l'atur i l'economia submergida. Països de la UE</i>	<i>18</i>
<i>Figura 11: Relació entre l'atur de llarga durada i l'economia submergida. Països de la UE.</i>	<i>19</i>
<i>Figura 12: Relació entre la corrupció i l'Economia Submergida. Any 2013. Països de la UE.</i>	<i>20</i>
<i>Figura 13: Relació entre la despesa en protecció i l'economia submergida. Any 2013. Països de la UE.</i>	<i>22</i>
<i>Figura 14: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>23</i>
<i>Figura 15: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>23</i>
<i>Figura 16: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>24</i>
<i>Figura 17: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>25</i>
<i>Figura 18: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>25</i>
<i>Figura 19: Relació entre l'indicador de control de la corrupció i l'economia submergida. Any 2013. Països UE.</i>	<i>26</i>
<i>Figura 20: Mesures aplicades per reduir l'economia submergida</i>	<i>27</i>
<i>Figura 21: Grau de rellevància de les mesures aplicades</i>	<i>28</i>

Annexos

Annex I: Economia Submergida (%) sobre el PIB. 1999-2013

País/ Any	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Alemanya	16,40%	16,00%	15,90%	16,10%	17,10%	16,10%	15,40%	15,00%	14,70%	14,20%	14,60%	13,90%	13,70%	13,30%	13,00%
Àustria	10,00%	9,80%	9,70%	9,80%	10,80%	11,00%	10,30%	9,70%	9,40%	8,10%	9,50%	8,20%	7,90%	7,60%	7,50%
Bèlgica	22,70%	22,20%	22,10%	22,00%	21,40%	21,70%	20,10%	21,40%	20,80%	20,30%	20,50%	20,70%			
Bulgària	37,70%	36,90%	36,60%	36,10%	35,90%	35,30%	34,40%	34,00%	32,70%	32,10%	32,50%	32,60%	32,20%	31,90%	31,20%
Coràcia					32,30%	32,30%	31,50%	31,20%	30,40%	29,60%	30,10%	29,80%	29,50%	29,00%	28,40%
Dinamarca	18,40%	18,00%	18,00%	18,00%	17,40%	17,10%	16,50%	18,10%	17,00%	16,60%	16,90%	16,70%	16,40%	16,00%	15,50%
Eslovàquia	18,90%	18,90%	18,80%	18,60%	18,30%	18,10%	17,60%	17,20%	16,60%	16,00%	15,80%	15,80%			
Eslovènia	27,30%	27,10%	26,70%	26,60%	26,70%	26,50%	26,00%	25,80%	24,70%	24,00%	24,60%	24,30%	24,10%	23,60%	23,10%
Espanya	23,00%	22,70%	22,40%	22,40%	22,20%	21,90%	21,30%	20,30%	19,30%	18,40%	19,50%	19,40%	19,20%	19,20%	18,60%
Estònia		25,60%	25,30%	24,90%	30,70%	30,80%	30,20%	29,60%	29,50%	29,00%	29,60%	29,30%	28,60%	28,20%	27,60%
Finlàndia	18,40%	18,10%	17,90%	17,80%	17,60%	17,20%	16,60%	15,30%	14,50%	13,80%	14,20%	14,00%	13,70%	13,30%	13,00%
França	15,70%	15,20%	15,00%	15,10%	14,70%	14,30%	13,80%	12,40%	11,80%	11,10%	11,60%	11,30%	11,00%	10,80%	9,90%
Grècia	28,50%	28,70%	28,20%	28,00%	28,20%	28,10%	27,60%	26,20%	25,10%	24,30%	25,00%	25,40%	24,30%	24,00%	23,60%
Hongria	25,40%	25,10%	24,80%	24,50%	25,00%	24,70%	24,50%	24,40%	23,70%	23,00%	23,50%	23,30%	22,80%	22,50%	22,10%
Irlanda	16,10%	15,90%	15,90%	15,90%	15,40%	15,20%	14,80%	13,40%	12,70%	12,20%	13,10%	13,00%	12,80%	12,70%	12,20%
Itàlia	27,80%	27,10%	26,70%	26,80%	26,10%	25,20%	24,40%	23,20%	22,30%	21,40%	22,00%	21,80%	21,20%	21,60%	21,10%
Lituània					32,00%	31,70%	31,10%	30,60%	29,70%	29,10%	29,60%	29,70%	29,00%	28,50%	28,00%
Luxemburg	10,00%	9,80%	9,80%	9,80%	9,80%	9,80%	9,90%	10,00%	9,40%	8,50%	8,80%	8,40%	8,20%	8,20%	8,00%
Malta	27,40%	27,10%	27,30%	27,30%	26,70%	26,70%	26,90%	27,20%	26,40%	25,80%	25,90%	26,00%	25,80%	25,30%	24,30%
Holanda	13,10%	13,10%	13,10%	13,20%	12,70%	12,50%	12,00%	10,90%	10,10%	9,60%	10,20%	10,00%	9,80%	9,50%	9,10%
Polònia	27,70%	27,60%	27,70%	27,70%	27,70%	27,40%	27,10%	26,80%	26,00%	25,30%	25,90%	25,40%	25,00%	24,40%	23,80%
Portugal	23,00%	22,70%	22,60%	22,70%	22,20%	21,70%	21,20%	20,10%	19,20%	18,70%	19,50%	19,20%	19,40%	19,40%	19,00%
Regne Unit	12,80%	12,70%	12,60%	12,60%	12,20%	12,30%	12,00%	11,10%	10,60%	10,10%	10,90%	10,70%	10,50%	10,10%	9,70%
Rep. Txeca	19,30%	19,10%	18,90%	18,80%	19,50%	19,10%	18,50%	18,10%	17,00%	16,60%	16,90%	16,70%	16,40%	16,00%	15,50%
Romania	34,30%	34,40%	33,70%	33,50%	33,60%	32,50%	32,20%	31,40%	30,20%	29,40%	29,40%	29,80%	29,60%	29,10%	28,40%
Suècia	19,60%	19,20%	19,10%	19,00%	18,60%	18,10%	17,50%	16,20%	15,60%	14,90%	15,40%	15,00%	14,70%	14,30%	13,90%
Xipre					28,70%	28,30%	28,10%	27,90%	26,50%	26,00%	26,50%	26,20%	26,00%	25,60%	25,20%

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades extretes de Schneider (2013).

Annex II: Valor absolut (en milers d'euros) i relatiu economia submergida. Any 2013.

	Economia Submergida	PIB	Economia submergida com % del PIB
Alemanya	351	2.698	13%
Itàlia	333	1.577	21,10%
França	204	2.062	9,90%
Espanya	196	1.052	18,60%
Regne Unit	189	1.950	9,70%
Suècia	59	423	13,90%
Països Baixos	55	607	9,10%
Dinamarca	32	250	15,50%
Finlàndia	26	199	13%
Àustria	24	319	7,50%
Irlanda	20	167	12,20%
Grècia	43	183	23,60%
Portugal	31	164	19%
Polònia	95	400	23,80%
Romania	40	139	28,40%
Rep. Txeca	24	154	15,50%
Hongria	23	103	22,10%
Bulgària	13	41	31,20%
Croàcia	13	45	28,40%
Lituània	10	35	28%
Eslovènia	8	35	23,10%
Estònia	5	18	27,60%

Font: Elaboració pròpia a partir de dades extretes de García (2015).

Annex III: Evolució Anual PIB zona euro. Anys 1996-2015.

Fecha	PIB Mill. €	Var. Anual
2015	10.400.160€	1,6%
2014	10.069.976€	0,9%
2013	9.874.033€	-0,3%
2012	9.778.490€	-0,9%
2011	9.747.618€	1,6%
2010	9.483.310€	2,1%
2009	9.228.036€	-4,5%
2008	9.493.778€	0,5%
2007	9.253.316€	3,0%
2006	8.750.373€	3,2%
2005	8.325.222€	1,6%
2004	8.043.719€	2,2%
2003	7.720.296€	0,6%
2002	7.509.595€	0,9%
2001	7.263.354€	2,1%
2000	6.803.066€	3,8%
1999	6.461.902€	3,0%
1998	6.180.283€	2,9%
1997	5.942.997€	2,6%
1996	5.817.954€	1,6%

*Font: Dades macroeconòmiques publicades a Expansión/
Datos macro*

Annex IV: Despesa total per habitant en protecció social. Anys 2002-2013

geo	time	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
EU (28 countries)		:	:	:	:	:	:	6,391.57 (p)	6,818.81 (p)	6,840.16 (p)	6,766.15 (p)	6,776.91 (p)	:
EU (27 countries)		:	:	:	6,148.06	6,235.15	6,289.47	6,429.98 (p)	6,666.16 (p)	6,681.36 (p)	6,613.55 (p)	6,624.49 (p)	:
Euro area (18 countries)		6,669.15	6,780.58	6,837.56	6,907.71	6,980.08	7,049.54	7,173.55 (p)	7,650.79 (p)	7,703.11 (p)	7,606.77 (p)	7,622.53 (p)	:
Euro area (17 countries)		6,712.93	6,824.57	6,881	6,950.42	7,021.6	7,090.08	7,212.85 (p)	7,698.82 (p)	7,743.03 (p)	7,654.69 (p)	7,667.89 (p)	:
Belgium		7,443.74	7,735.82	7,930.29	7,973.52	7,988.68	8,039.98	8,384.64	8,920.99	8,897.13	8,927.28	8,908.64	8,951.57
Bulgaria		:	:	:	458.46	484.37	517.92	613.84	666.99	709.85	715.03	696.08	757.92
Czech Republic		1,706.59	1,794.91	1,811.63	1,931.63	1,999.23	2,111.84	2,127.2	2,302.44	2,311.72	2,339.75	2,330.02	2,287.32
Denmark		10,585.57	11,065.23	11,348.06	11,570.17	11,555.7	12,038.59 (bp)	11,993.79 (p)	12,704.64 (p)	12,906.6 (p)	12,568.75 (p)	12,470.13 (p)	12,727.21 (p)
Germany		8,205.94	8,234.27	8,117.85	8,067.11	7,995.9	7,988.83	8,103.71	8,788.62	8,839.08	8,710.01	8,911.2	8,973.27 (p)
Estonia		778.36	855.86	960.23	1,036.33	1,146.09	1,277.65	1,480.35	1,631.37	1,536.24	1,474.7	1,478.84	1,500.71
Ireland		5,653.82	6,164.17	6,426.99	6,822.83	7,067.99	7,350.15	7,614.93	8,936.42	9,131.44	8,879.36	8,770.83	:
Greece		3,627.99 (p)	3,771 (p)	3,954.57 (p)	4,366.25 (p)	4,531.33 (p)	4,691.74 (p)	4,972.45 (p)	5,216.79 (p)	4,994.71 (p)	4,714.99 (p)	4,503.95 (p)	:
Spain		3,699.52	4,036.42	4,126.02	4,265.19	4,392.54	4,529.06	4,702.03	5,195.66	5,127.41 (p)	5,078.78 (p)	4,852.16 (p)	4,773.06 (p)
France		8,102.73	8,291.5	8,460.1	8,570.59	8,641.24 (b)	8,738.06	8,758.02	9,207.45 (b)	9,365.51	9,346.01	9,491.96	9,634.45 (p)
Croatia		:	:	:	:	:	:	1,601.13	1,852.66	1,820.85	1,774.82	1,755.15	1,789.48
Italy		6,207.54	6,312.91	6,416.75	6,501.09	6,643.05	6,741.84	6,850.58	7,102.06	7,125.63	6,965.2	6,853.58 (p)	6,770.96 (p)
Cyprus		2,762.69	3,190.76	3,277.59	3,379.06	3,514.67	3,583.95	3,681.64	4,006.65	4,126.67	4,116.01	3,968.93	3,935.6
Latvia		614.29	653.82	675.71	739.51	863	927.33	992.95	1,059.1	1,135.29	1,039	1,029.2	1,099.6 (p)
Lithuania		620.95	669.55	739.51	834.19	937.69	1,154.99	1,324.36	1,391.67	1,316.02	1,285.6	1,301.21	1,279.12 (p)
Luxembourg		12,515.61	13,368.24	13,771.6	14,122.3	14,327.66	14,404.18	15,100.92	15,867.16	16,114.07	15,936.75	16,316.7	16,835.14
Hungary		1,561.87	1,740.56	1,775.74	1,926.71	2,058.65	2,056.29	2,095.58	1,995.72	1,964.54	1,866.68	1,769.8	1,610.55
Malta		2,036.91	2,106.82	2,145.53	2,161.37	2,237.47	2,337.2	2,452	2,562.83	2,628.87	2,633.11	2,720.97	2,827.96
Netherlands		8,377.85	8,564.33	8,724.79	8,764.47	9,315.02	9,499.58	9,786.5	10,465.11	10,690	10,651.48	10,703.42	10,665 (bp)
Austria		8,435.44	8,577.78	8,637.36	8,651	8,751.59	8,855.05	9,110.99	9,516.45	9,601.96	9,425.02	9,502.78	9,549.46
Poland		1,172.9	1,213.39	1,252.61	1,282.49	1,345.61	1,368.9	1,490.2	1,631.64	1,628.4	1,595.93	1,525.42 (p)	:
Portugal		3,335.42	3,358.04	3,489.8	3,596.35	3,636.92	3,612	3,642.16	4,024.01	4,066.65	3,890.12	3,768.91	4,000.14
Romania		365.53	397.82	436.56	503.46	550.53	679.4	822.28	932.26	933.09	901.76	860.58	851.43
Slovenia		3,135.75	3,144.53	3,237.79	3,306.37	3,429.62	3,422.47	3,503.55	3,722.52	3,765.1	3,778.53	3,678.28	3,633.35 (p)
Slovakia		1,195.76	1,194.3	1,158.09	1,161.76	1,245.94	1,334.36	1,387.35	1,520.92	1,568.68	1,541.52	1,546.8	1,579.94 (p)
Finland		7,139.94	7,517.74	7,626.14	8,011.25	8,201.65	8,317.13	8,527.44	9,033.91	9,195.51	9,175.95	9,398.36	9,686.84
Sweden		9,523.18	9,969.73	10,100.07	10,227.77	10,395.63	10,367.87	10,370.14	10,616.75	10,542.33	10,571.83	10,640.29	11,184.92 (p)
United Kingdom		7,210.08	7,748.04	8,030.59	8,455.05	8,611.63	8,531.49	8,748.98	9,169.09	9,060.32	8,973.75	9,046.32 (p)	8,926.25 (p)
Iceland		8,195.15	8,959.35	9,382.12	9,575.06	9,689.68	10,217.73	10,217.99	10,436.3	10,032.21	10,375.04	10,107.85	10,164.38
Liechtenstein		:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Norway		11,497.82	12,114.97	12,378.37	12,504.64	12,619.39	13,331.5	13,893.97	14,597.49	14,847.45	15,417.13	15,832.89	16,065.67
Switzerland		10,644.33	11,144.02	11,132.28	11,331.97	11,207.66	11,320.13	11,023.5	11,795.72	11,979.53	12,024.09	12,575.35	13,080.65

Font: Eurostat

Annex V: Indicators de Qualitat Institucional

	Economia Submergida (%)	Voice and accountability	Political Stability	Government Effectiveness	Regulatory Quality	Rule of Law	Control of Corruption
Alemanya	13%	93,8	76,8	91,4	92,3	91,9	94,3
Àustria	7,50%	96,2	96,2	92,8	91,4	97,6	90
Bulgària	31,20%	58,3	52,6	59,3	67,9	51,2	49,8
Croàcia	28,40%	63	65,9	70,8	66	60,2	61,2
Dinamarca	15,50%	99,5	78,2	99	97,6	98,6	100
Eslovènia	23,10%	78,7	73,9	78,9	71,8	80,6	73,7
Espanya	18,60%	77,3	47,4	82,8	79,4	81	75,1
Estònia	27,60%	84,8	68,2	78,5	90,4	86,3	81,3
Finlàndia	13,00%	97,2	97,2	100	98,6	99,1	98,1
França	9,90%	88,6	61,6	89,5	85,6	88,2	88
Grècia	23,60%	67,3	40,3	67	72,2	63,5	55,5
Hongria	22,10%	69,7	70,1	70,3	77,5	67,3	65,1
Irlanda	12,20%	91,9	74,4	89	93,8	94,3	90,9
Itàlia	21,10%	75,8	64,5	67,5	74,6	62,1	57,4
Lituània	28,00%	75,4	77,7	73,7	84,2	73,9	67
Luxemburg	8,00%	97,6	95,3	94,3	96,7	96,2	97,1
Malta	24,30%	86,3	82,5	86,6	87,6	87,2	80,9
Països Baixos	9,10%	96,7	89,6	96,7	96,2	97,2	96,2
Polònia	23,80%	78,2	78,7	71,3	80,9	73,5	70,8
Portugal	19,00%	80,1	68,7	85,6	75,6	82,9	79,4
Regne Unit	9,70%	92,4	64	90	95,7	92,9	93,3
Rep.Txeca	15,50%	76,8	84,4	75,6	81,8	82,5	62,7
Romania	28,40%	57,3	53,1	52,2	69,4	56,9	52,6
Suècia	13,90%	77,3	90,5	98,6	99	99,5	98,6
Xipre	25,20%	77,7	64,9	88,5	78	81,5	84,7

Font : Elaboració pròpia a partir de dades extretes del World Bank i Schneider, F. (2013)